

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:01.01.2024 ✓Accepted/Kabul:02.03.2024

DOI:10.30794/pausbed.1413028

Research Article/Araştırma Makalesi

Kavili Arap, S. (2024). "Çeşme-Alaçatı Su Hizmetlerinin Yeniden Belediyeleştirilmesi Üzerine Bir İnceleme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 61, Denizli, ss. 393-411.

ÇEŞME-ALAÇATI SU HİZMETLERİNİN YENİDEN BELEDİYELEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sultan KAVİLİ ARAP*

Öz

Türkiye’de neoliberal politikaların yaygınlaşmasına koşut olarak yerel ölçekte de kamu hizmetleri özel sektöre gördürülmeye başlanmıştır. Özelleştirilen başlıca alanlar arasında su, kanalizasyon ve taşıma hizmetleri bulunmaktadır. Özelleştirme deneyimlerinin birçoğunda hizmet kalitesinde düşüş, fiyatlarda artış görülmüştür. Bu sorunlara çözüm olarak yeniden belediyeleştirme gündeme gelmiştir. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de yeniden belediyeleştirme örneklerinden birisi olan Çeşme-Alaçatı bölgesindeki su hizmetleri sunumunun incelenmesidir. Kapsam, Çeşme-Alaçatı belediyeleri tarafından kurulan Çeşme-Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisler Yapma ve İşletme Birliği (ÇALBİR) aracılığıyla, Dünya Bankası yönlendirmesiyle on yıl boyunca özel sektöre gördürülen su sayacı okuma ve bakım-onarım hizmetinin yeniden belediyeleştirilme sürecidir. Araştırmada su hizmetlerine ilişkin dünyadaki uygulama örnekleri ve istatistikler incelenmiştir. Veri toplama tekniği olarak belge analizinin yanı sıra dört yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Sonuç olarak, 6360 sayılı Yasa ile getirilen değişiklikler nedeniyle yeniden belediyeleştirilen Çeşme-Alaçatı su hizmetinin tipik bir yeniden belediyeleştirme örneği olmadığı, İZSU tarafından yerine getirilen hizmetlerin de klasik anlamda hizmetin bir kamu idaresi tarafından kendi olanaklarıyla doğrudan yerine getirilmesi olarak adlandırılmayacağı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Yeniden belediyeleştirme, Su hizmeti, ÇALBİR.*

AN ANALYSIS ON THE REMUNICIPALISATION OF WATER SERVICES IN ÇEŞME-ALAÇATI

Abstract

In parallel with the adoption of neoliberal policies in Türkiye, local public services have begun to be offered by the private sector. Water, sewerage and transport services are among the main areas that have been privatised. Many privatisation implementations led to a decline in service quality and an increase in prices. However, remunicipalisation has come to the agenda as a solution to these problems. The purpose of this study is to analyse the water service provision of Çeşme-Alaçatı municipalities, which is one of the examples of remunicipalised water services in Türkiye. The process of remunicipalisation of water meter reading and maintenance services, which was provided by the private sector for ten years, was examined. In the research, examples of practices and statistics relevant to the water services were investigated. As a data collection technique, document analysis was used and four semi-structured interviews were conducted. Consequently, it was found out that the water service in Çeşme-Alaçatı municipalities, which was remunicipalised due to the amendments made by Law No. 6360, is not a typical example of remunicipalisation. Additionally, it was determined that the services provided by İZSU cannot be mentioned as the direct provision of the service by a public administration in the classical sense.

Keywords: *Remunicipalisation, Water service, ÇALBİR.*

*Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir MYO Yönetim ve Organizasyon Bölümü Yerel Yönetimler Programı, İZMİR.
e-posta: sultan.arap@deu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-4752-8828>)

1. GİRİŞ

Kamu hizmetlerinin özel sektör eliyle gördürülmesi neoliberal dönemin belirgin uygulamalarındandır. Bu süreçte etkili olan üç temel unsur uluslararası örgütler, kamu yönetiminde yeni kamu işletmeciliği anlayışının yaygınlaşması ve uluslararası şirketlerin kâr fırsatlarını değerlendirme istekleridir. Özel sektörün kamu hizmetlerinin sunumunda önemli bir aktör olarak öne çıkarılmasında temel nedenlerden birisi “devletin başarısızlığı” (Grand, 1991: 428-429) iddiasıdır. Neoliberal politikaların hedefleri; fiyat kontrollerinin kaldırılması, sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi, ticaret engellerinin azaltılması, özelleştirme ve kemer sıkma yoluyla devletin ekonomi üzerindeki etkisinin azaltılması ve sendikaların zayıflatılmasıdır (Boas ve Gans-Morse, 2009: 143). Bu hedeflere ulaşmak için Türkiye’de de, dünyadaki gelişmelere uygun olarak kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde özel hukuk kişileri yaygın olarak kullanılmaya, devletin tekelindeki mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımında özel sektörün ağırlığı artmaya başlamıştır.

Geleneksel olarak kamu hizmetleri kamu tüzel kişisi tarafından iki değişik şekilde yürütülebilmektedir: Hizmetten sorumlu olan kamu idaresi (örneğin belediye) doğrudan kendi personelini kullanabildiği gibi kurduğu diğer bir kamu idaresi (İSKİ¹) tarafından da hizmet görülebilmektedir. Kamu hizmetlerinin özel hukuk kişisi tarafından yürütülmesinde de iki değişik usul bulunmaktadır. Tek taraflı görevlendirilme usulüne belediye sınırları içinde toplu taşımacılık için verilen ruhsatlar², özel televizyonların devletten aldığı lisanslar örnek olarak verilebilir. Sözleşmeyle görevlendirme usulünün imtiyaz, iltizam, müşterek emanet, vekalet, yap-işlet-devret, yap-işlet biçimde çeşitleri bulunmaktadır (Gözler, 2008: 533-555).

Ülkemizde uygulanmakta olan yap-işlet-devret, yap-işlet, işletme hakkı devri ve yap-kirala gibi modeller Kamu Özel İşbirlikleri (KÖİ)’nin bir örneğidir (KB, 2012: 6). Türkiye’de 1986’da enerji sektöründe yapılan ilk uygulamayla gündeme gelen KÖİ uygulamalarının, geçmişteki uygulamalardan hukuksal, yönetsel ve mali açıdan önemli farklılıkları bulunmaktadır (KB, 2012: 5; Cangöz vd. 2021: 26). İngiltere’de kentsel alanların yenilenmesi ve genç işsizliğiyle mücadele, Macaristan’da kamu hizmetlerinin yeniden yapılandırılması ve sivil toplumun geliştirilmesi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde yerel kentsel toplulukların yeniden canlandırılması, Avrupa Birliği (AB)’nde sosyal dışlanmayla mücadele ve yerel toplulukların geliştirilmesi gibi konularda kullanılan KÖİ’ler 1990’lardan itibaren kamu politikalarının temel bir aracı haline gelmiştir (Osborne, 2000: 1-2). Uygulama Türkiye’nin gündemine de farklı sektörlerde, altyapı finansmanı, yapım, yenileme, bakım-onarım konularında girmiştir (Karasu, 2009: 122).

Etkin, verimli, rekabetin arttığı bir hizmet sunumu sağlamak gibi hedeflerle 1980’li yıllardan itibaren giderek artan özelleştirme uygulamalarına yönelik geri bildirimler kısa zamanda toplanmaya başlanmıştır; hizmetin daha pahalı sunulması, maliyeti azaltmak/kârlılığı arttırmak amacıyla yeterli yatırım yapılmadığı için hizmetlerin beklenen ölçüde gelişmemesi; işçilerin güvencesiz koşullarda çalışması gibi konularda yoğunlaşmıştır (Becker vd., 2013: 76-77; Weber vd., 2019: 1-2; Cumbers ve Paul, 2021: 14-15). Neoliberal politikaların etkisiyle yerel yönetimler de benzer süreçlerden geçmiştir. Yerel kamusal hizmetler mülkiyet transferi, KÖİ gibi yöntemlerle özel sektöre gördürülmüştür. Temel yerel hizmetlerden olan su hizmetleri Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)’nin desteği ile özel şirketlere devredilmeye başlanmıştır. Ancak kısa sürede hizmet sunumunun niteliği, pahalılığı, iş güvencesizliği konuları bu ölçekte de tespit edilen sorunlar olmuş, yeniden belediyeleştirme uygulamaları gündeme gelmiştir.

Bu makale yerel yönetimlerin hizmet alanına giren ve 1980’li yıllardan itibaren yaygın biçimde özelleştirilen su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesine ilişkin gelişmeleri İzmir ili Çeşme ve Alaçatı belediyeleri örneğinde incelemektedir. Çalışmada yeniden belediyeleştirilen su hizmetleri sunumuna ilişkin dünyadaki örnekler incelenmiş, Çeşme-Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisler Yapma ve İşletme Birliği (ÇALBİR)’nin kurulması ve işleyişi, kurumsal evraklar/mevzuat (tüzük, sözleşmeler), DB arşivindeki belgeler/raporlar, ÇALBİR hakkında yapılan araştırmalar değerlendirilmiştir. Belge incelemesinin yanı sıra sürecin tamamında görev yapan iki ÇALBİR çalışanı (Başkan ve çevre mühendisi), İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi (İZSU)’ne devri döneminde görevli olan ve

1 İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ), İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı özel bütçeli, kamu tüzel kişiliği olan bir kamu idaresidir.

2 Belediyelerde kimi hizmetlerin ruhsat yöntemiyle gördürülmesinin dayanağı 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. maddesidir. Buna göre “Belediye, ... belirtilen hizmetleri Danıştay’ın görüşü ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kararıyla süresi kırk dokuz yılı geçmemek üzere imtiyaz yoluyla devredebilir; toplu taşıma hizmetlerini imtiyaz veya tekel oluşturmayacak şekilde ruhsat vermek suretiyle yerine getirebileceği gibi toplu taşıma hatlarını kiraya verme veya 67 nci maddedeki esaslara göre hizmet satın alma yoluyla yerine getirebilir.”

süreci yakından takip eden İZSU Bakım-Onarım Daire Başkanı ile ÇALBİR'in sayaç okuma ve onarım hizmetlerini on yıllığına devrettiği şirket yöneticisinden oluşan dört görüşmeci ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde su hizmetlerinin özelleştirilmesi ve yeniden belediyeleştirme sürecine geçiş, ikinci bölümünde ise ÇALBİR çatısı altında DB kredisi ile kısmi olarak özelleştirmeye konu olan su hizmetinin sunumu ve sonrasında yeniden belediyeleştirme gerekçeleri ve süreci irdelenmiştir.

2.ÖZELLEŞTİRME-YENİDEN BELEDİYELEŞTİRME İKİLEMİNDE SU HİZMETLERİ

1980'lerde gelişmiş ülkelerin kent yöneticileri başta olmak üzere yerel yönetimlerde hem kaçınılmaz hem de yararlı olduğu ileri sürülen özelleştirme uygulamaları ön plana çıkmış, yerel yönetimler yaptıkları özelleştirmeleri üretim ve yönetim maliyetlerini düşürmek, kaliteyi korumak, etkinliği arttırmak gibi hedeflere vurgu yaparak rasyonalize etmişlerdir. Bu çerçevede, ulaşım, atık ve su yönetimi başta olmak üzere yerel yönetimlerde özelleştirmeler yapılmaya başlanmıştır (Bel & Fageda, 2007). 2000'li yıllara gelindiğinde bir yandan başta başarısız uygulamalar olmak üzere bir kısım nedenlerle özelleştirilen yerel kamusal hizmetlerin yeniden kamuya gördürülmesi tartışılırken, diğer yandan özelleştirmeler eş zamanlı olarak ve hızla artarak devam etmiştir³.

Sermayenin hareket alanının genişlediği bu süreçte en kolay göz ardı edilen unsurlar ekolojik varlıklar olmuştur. Doğanın kendinden menkul değerinin tamamen göz ardı edildiği, piyasa mekanizmalarının hâkimiyeti altında çevreyi korumanın rafa kaldırıldığı, sürekli bir büyüme söyleminin pompalandığı bu dönemde çevresel unsurların özgün değerleri, insanlar için yaşamsal önemi dikkate alınmamış, değişim değerine göre değerlendirilmiştir (Baysal, 2017: 86). Birikim araçlarının güncellendiği ve çeşitlendiği bu dönem sermayenin yeni birikim modeli "mülksüzleştirme yoluyla birikim"⁴ olarak tanımlanmış, pazarın sınırsız özgürleştirilmesi, özellikle hava, su, toprak gibi küresel çevresel müştereklerin her geçen gün artan oranda tüketilmesi ve doğanın metalaştırılarak sermayenin sınırsız kullanımına sunulması gibi özellikleriyle dikkat çekmiştir. "Toplumsal müştereklerin çitlenmesi" ise mülksüzleşme politikalarının en dikkat çekici yanı olmuştur (Harvey 2004:36,38).

Zamanla hizmet sunumunun niteliği, pahalılığı, iş güvencesizliği, kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması sonucu toplumsal müştereklere erişimde karşılaşılan engeller yerel ölçekte de tartışılmaya başlanmıştır. Kaybedilen müştereklerin yeniden elde edilmesi hedefiyle, derinleşen "mülksüzleşme yoluyla birikime" karşı muhalif hareketler başlamıştır (Harvey, 2004: 39,48). Neoliberal politikaların etkisiyle dünyanın her yerinde hemen her alanda yaşanan metalaştırmaya karşı yürütülen farklı ölçek ve nitelikteki müşterekleştirme hareketlerinin mücadele verdikleri bir alan da ekolojik müştereklerin metalaştırılmasına karşı olmuştur. Bu kapsamda gündeme gelen hizmetlerden birisi de su hizmetleridir. Canlılar açısından yaşamsal öneme sahip olan ve kıt kaynaklar arasında yer alan su, her geçen gün kaynakların ve temiz suya erişim olanaklarının azalması nedeniyle önemli bir sorun alanı haline gelmiştir. Uzun yıllar kamu eliyle yürütülen su hizmetlerinin sunumuna olan yaklaşım önce temiz suya erişimde yaşanan sorunlarla mücadele ve israfın azaltılması, tüketimin denetim altına alınması gibi hedeflere vurgu yapılarak değişmiştir. Büyük ölçekli yatırım gerektirmesi nedeniyle öncelikli olarak ve dünyada yaygın biçimde sermayeye teslim edilmiş, piyasa dinamiklerine göre fiyatlandırılmıştır. Büyük bir hızla başlanan özelleştirme uygulamaları yerel ölçekte kısa sürede eleştirilmeye başlanmış ve 2000'li yıllardan itibaren dünyanın farklı bölgelerinde farklı gerekçelerle yeniden belediyeleştirme uygulamaları görülmeye başlanmıştır.

2.1.Su Hizmetinin Özelleştirilmesi

Su alanında yaşanan küresel sorunlara çözüm olarak geliştirilen yaklaşımlar literatürde dört grupta ele alınmaktadır (Langford, 2005: 274-275);

(1) *Meta Yaklaşımı*: Suyun verimli bir şekilde teminini sağlamak için piyasa araçları kullanılmalı, su fiyatlanmalıdır.

(2) *Kamusal Yaklaşım*: Su kaynakları kamu mülkiyetinde ve yönetiminde olmalıdır.

(3) *Toplum veya Yerel Yaklaşım*: Su, hizmette halka yakınlık ilkesi çerçevesinde yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmelidir.

3 1986-2022 aralığında gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının 71,3 milyar dolar olduğu, bunun 8,24 milyar doları 1986'dan 2003'e kadar kalan 63,06 milyar doları ise 2003-2022 yılları arasında gerçekleşmiştir. (ÖİB, 2022:60)

4 Detaylı bilgi için bkz. Harvey (2004),

(4) *Sosyal/ İnsan Hakları Yaklaşımı*: Yeterli içme suyuna erişim temel bir insan hakkıdır. Hükümetler ve diğer aktörler suyun temiz, ucuz ve sağlıklı olmasını sağlamaktan sorumlu tutulmalıdır.

Her ne kadar küresel su sorunlarına yaklaşım dörtlü bir sınıflandırma temelinde ele alınsa da gerçekte ayrışma meta yaklaşımı ve diğer üç seçenek birlikte değerlendirilmek üzere iki temel grupta görülmektedir. Bu durum suyu bir kamusal mal veya bir meta olarak gören ve su hizmetinin sunumunu bu doğrultuda yönlendiren iki zıt anlayışa dayanmalarından kaynaklanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar ve küresel su şirketleri tarafından desteklenen ve 1980'li yıllardan bu yana yaygın biçimde uygulanan yaklaşım meta yaklaşımı olmuştur. Neoliberal paradigma suyu ekonomik bir mal olarak görmüş ve hizmet sunumunun merkezine verimliliği ve kârı önceleyen fiyatlandırmayı almıştır. Diğer yandan suyu temel ihtiyaç ve ortak mal olarak gören yaklaşımlar insanın suya erişimini eşitlik temelinde tartışmıştır. Bu kapsamda çeşitli nedenlerle suya erişimde yaşanacak eşitsizliklerin evrensel düzeyde su fiyatlandırmasının sübvansede edilmesi yoluyla giderilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Lobina, 2017: 152).

Meta yaklaşımın yer aldığı ilk uluslararası belge Dublin Bildirisi'dir. 1992 yılında Dublin'de yapılan Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda yayımlanan Bildirinin dördüncü maddesinde tüm kullanım alanlarında su, sosyal ve ekonomik değere sahip bir kamu malı olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda bir yandan insanların uygun fiyatla temiz su ve sanitasyona erişimi temel bir insan hakkı olarak ele alınırken, diğer yandan geçmişte suyun ekonomik değerinin dikkate alınmaması nedeniyle israf edildiği; ekonomik bir mal olarak yönetilmesinin su kaynaklarının korunması, verimli ve adil kullanımı açısından gerekli olduğu ifade edilmiştir (Dublin-Rio Principles, 1992: <https://www.gwp.org/contentassets/05190d0c938f47d1b254d6606ec6bb04/dublin-rio-principles.pdf>). Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 2002'de yayımladığı bir belgede su hakkı yeterli, güvenli, uygun fiyatlı ve insan onuruna yakışır bir yaşam için vazgeçilmez olan suya erişim hakkı olarak tanımlanmıştır. BM Genel Kurulu'nun, 2010'da aldığı bir kararda da benzer biçimde temiz içme suyu ve sanitasyonu insan haklarının gerçekleştirilmesi için gerekli olarak kabul edilirken, devletlere ve uluslararası kuruluşlara, başta geliştirmekte olanlar olmak üzere herkes için güvenli, temiz, erişilebilir ve uygun fiyatlı içme suyu ve sanitasyon sağlanmasına yardımcı olmak üzere ülkelere mali kaynak sağlamaları, kapasite geliştirme ve teknoloji transferine yardımcı olmaları çağrısında bulunmuştur (UN, 2002: <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d11.pdf>; OHCHR, 2023: <https://www.ohchr.org/en/water-and-sanitation>). Suya erişimin insan hakkı olarak tanımlandığı, bununla birlikte erişimin fiyatlandırılması gerekliliğinin ifade edildiği bu süreç suyun özel mülkiyete tabi olarak yönetildiği, ticarete konu olan bir nesneye dönüştürüldüğü bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu dönemin tercihi ise suyun kıt kaynak olması ve her geçen gün suya ilişkin sorunların artması nedeniyle birçok kamu hizmetinin sunumunda olduğu gibi "kullanana/kirletene öder" ilkesiyle çözüm üretilme olmuştur.

İçme suyu hizmetinde özel sektör katılımına ilişkin iki model bulunmaktadır. Bunlardan ilki Fransa modeli olarak bilinen mülkiyet kamuda kalacak biçimde altyapı hizmetinin imtiyazının sözleşme aracılığıyla özel sektöre devridir. İkincisi ise İngiltere modeli olarak bilinen altyapı mülkiyetinin özelleştirme yoluyla özel sektöre devridir. Dünya ölçeğinde genel kabul gören yaklaşım Fransız modeli olup, İngiliz modeli ise İngiltere, kısmen Şili ve sınırlı ölçüde ABD'de kullanılmaktadır (TÜSİAD, 2008: 58, 71). Suyun metalaşması süreci hem küresel hem de yerel sermaye açısından yeni kâr alanlarının açılmasını sağlamıştır. Çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen metalaştırma sürecinde su özel mala, su iletim hizmetleri de özel sektörün sunduğu hizmete dönüşmüştür. Suyun özelleştirilmesi piyasayı rasyonel olarak gören, su kıtlığı ve suya erişim konusunda yaşanan sıkıntıları piyasa aktörlerinin çözebileceğini ileri süren bir yaklaşımın çıktısıdır (Baykal, 2018: 122-123). Neoliberal politikaların yönlendirmesinin yanı sıra, nedenleri arasında sermaye eksikliği, kamu yönetiminin altyapı yatırımlarındaki yetersizliği, su temin şebekelerinin genişletilme gereksinimi, mevcut su şebekelerinin eskiliği sayılan su özelleştirmeleri (Koumli ve Kanakoudis, 2022: 2), gelişmiş-gelişmekte olan ülke farkı gözetilmeksizin bütün ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda özel su şirketlerinin yaygınlaşması gelişmekte olan ülkeleri daha piyasa odaklı ekonomilere dönüştürme politikalarının bir parçası olarak DB ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmiştir. Macaristan, Arjantin, Meksika, Filipinler, Endonezya gibi dünyanın dört bir tarafındaki kentlerde su hizmetleri özel sektöre verilmeye başlanmıştır (Hall, 2005: 15-17). AB ölçeğinde yapılan bir araştırmada 1999 yılına gelindiğinde İngiltere nüfusunun %88'ine, Fransa'nın %75'ine, İspanya'nın %37'sine özel sektörün su sağladığı tespit edilmiştir (aktaran Emek Araştırma Dergisi, 1999a: 4).⁵

⁵ Bununla birlikte Danimarka, Yunanistan, Hollanda gibi henüz özelleştirme sürecine dahil olmayan, hizmetleri kamu yönetimi eliyle yürütmeye devam eden ülkeler de bulunmaktadır (Emek Araştırma Dergisi, 1999a: 4).

Türkiye’de de suyun özelleştirilmesi benzer süreçlerden geçmiştir. Yerel yönetimlerin sunduğu hizmetler arasında yer alan içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri 1980’li yılların ortasına kadar İller Bankası’nın merkezinde yer aldığı bir yatırım ve finansman modeliyle sağlanmıştır (Emek Araştırma Dergisi, 1999b: 47). 1972 yılında İstanbul Kentsel Gelişim ve Su Temini Projesi çerçevesinde özerk bir işletme modelinin kurulması DB tarafından dile getirilmiştir (Görer Tamer, 2015: 197). 1980’li yıllardan itibaren İller Bankası’nın yeniden yapılandırılmasıyla yerel kamusal hizmetlere ilişkin yatırımlar belediyelerin inisiyatifine bırakılmış, dış kredi kullanımı bu süreçte artmıştır (Emek Araştırma Dergisi, 1999b: 47). Su ve kanalizasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi için ilk girişim 1981’de DB tarafından 80 milyon dolar tutarında verilen bir kredinin koşulu olarak gündeme gelmiş (Ayman Güler vd., 1999:133), İstanbul Su ve Kanal Yönetimi 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yasa’yla İSKİ modeli çerçevesinde örgütlenmiştir. 1984 yılında Büyükşehir Belediyelerinin (BŞB) kurulması ve 1986’da 2560 sayılı Yasa’da yapılan değişikliklerle birlikte, bütün BŞB’lerde su işletmeciliği modeline geçilmiş, su ve kanalizasyon idareleri içme suyu ve kanalizasyon alanında çok büyük harcamalar yapmaya başlamışlardır (Çınar, 2006: 228,231; Tuncaelli, 2008: <https://politeknik.org.tr/suyun-metalaştırılması/>; Görer Tamer, 2015: 197). Bu dönemde belediyelerin görev ve sorumlulukları artmış ve başta altyapı yatırımları olmak üzere bu hizmetler uluslararası sermayenin ilgisini çekmeye başlamıştır. Özellikle 2003 sonrasında yerel yönetimlere ilişkin yapılan yasal düzenlemelerle birlikte merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru aktarılan görev ve yetkilerin özel sektörle paylaşılmasının önü açılmıştır (Özel ve Eren, 2012: 20).

Türkiye’de belediyelerde özelleştirme genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan biri belediye iktisadi teşekküllerinden (belediye şirketleri, iştirakleri ve işletmeleri) diğeri de özel sektörden yararlanılmasıdır (Kartal, 2000: 61). Suya ilişkin küresel politikalar Türkiye’de de 1990’lı yıllarda dış finansmanla, tüm kanalizasyon yatırımlarının yarısını kapsayacak biçimde uygulanmıştır. Daha önceki zamanlarda su hizmetleri ve yatırımlarında kamu kredileri kullanılırken, dış finansman ve beraberinde getirdiği özel sektörün dahil edilmesi temelli koşullarla su hizmetlerinin özelleştirilmesi gerçekleşmiştir (Pehlivan ve Susam, 2022: 147). Kısa sürede dış kredili yatırım projelerinin hızla arttığı görülen BŞB’lerde, 1990-1994 yılları arasında toplam yatırımın %60-70’i dış kredili projelerle yapılmıştır. 2000’li yıllara kadar artarak devam eden bu kaynak kullanım biçimi, gerek gereksinim duyulan altyapı yatırımlarının önemli ölçüde yapılmış olması gerekse Hazine garantili dış kredilerin getirdiği ek yük gereğiyle dış kredi kullanımına getirilen kısıtlayıcı önlemler nedeniyle yüzde ellilere kadar gerilemiştir. Türkiye’de su alanında başta Avrupa Yatırım Bankası olmak üzere DB ve Alman Kredi kuruluşu KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) tarafından dış finansman sağlanmıştır. Yatırımlar genellikle yap-işlet-devret modeliyle yapılmış, çok uluslu şirketler olarak Suez, Thames Water ve Serco ön plana çıkmıştır (Çınar, 2006: 235, 241).

Temiz suya erişime ilişkin yaşanan sorunlara çözüm getirme amacıyla gerçekleştirilen ve suyun ticarileşmesi ile sonuçlanan süreç, zamanla sorunları çözmek bir yana daha da derinleştirmiştir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nin paylaştığı verilere göre küresel olarak 2.1 milyar insan evlerinde güvenli, hazır suya erişimden, 4.5 milyar insan ise sanitasyondan yoksun durumdadır. Ayrıca temel su ve sanitasyon hizmetlerine erişimde ülkeler arasında ve ülke içinde var olan eşitsizliklerin de giderilemediği görülmektedir (OHCHR, 2023: <https://www.ohchr.org/en/water-and-sanitation>).

2.2.Suyun Yeniden Belediyeleşirme Öyküsü

Küresel ölçekte yaratılan su pazarı ile en temel yaşam hakkı olan suyun sıradan bir ticari meta haline getirilmesi ve hizmetlerin kâr odaklı sunulmasına artan ilgi 2000’lerden itibaren azalmaya başlamıştır. Su hizmetlerini sunan şirketler bir yandan üstlendikleri yatırımları ve altyapı çalışmalarını gerçekleştirmezken, diğer yandan su ücretlerinin artması (İlhan, 2017: 30), kısaca özelleştirmelerdeki başarısızlıklar ilginin azalmasıdaki temel nedenler olmuştur. Bu süreçte istikrarlı su tarifeleri ve su kayıp-kaçaklarında azalma konularında görece başarılı kabul edilen özelleştirme örnekleri de bulunmaktadır. Finlandiya’daki belediyeler, Çin’de Macau şehri, Romanya’da Bükreş başarılı örnekler arasında sayılmaktadır. Bununla birlikte çok sayıda özelleştirme projesinin de başarısız olduğu tespit edilmiştir. Başarısız özelleştirmelerin sonlandırılmasında, süresi biten sözleşmelerin bazen şirket bazen de yerel yönetim tarafından yenilenmemesi, idarenin sözleşmeyi çeşitli gerekçelerle feshi, beklediği kâr elde edemeyen şirketlerin çekilmeleri, siyasal nedenler öne çıkan uygulamalar olmuştur (Koumpli ve Kanakoudis, 2022: 3-4).

Hem ekolojik bir müşterek hem de kentlerde su hakkı mücadelesinin üzerinde durduğu bir sorun olması nedeniyle su, bu süreçte müşterekler siyasetinin de önemli bir alanı olmuştur. Su hakkı mücadeleleri ile müşterekler mücadeleleri neoliberal politikalara karşı eş zamanlı olarak ve iç içe geçmiş biçimde gelişmiştir. Örneğin 1990'ların ortasından itibaren su meselesi etrafında İtalya'da su müşteregi kapsamında başlayan tartışmalar 2000'lere gelindiğinde İtalyan Su Hareketi Forumu olarak bir toplumsal harekete dönüşmüştür. (Özbay, 2018). Forumun kurulduğu 2006'da oluşturulan manifesto ve 2009'da su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesine yönelik kampanyalar sonucu bir yandan İtalya'da su hizmetleri Viyana, Toronto gibi büyükşehirlerde yeniden belediyeler tarafından üstlenilmeye başlanırken (Carroza & Fantini, 2016: 109), diğer yandan forumun başlattığı ivme küresel su adaleti hareketleri olarak dünyanın dört bir yanında karşılık bulmuştur. İlki 2003'de Floransa'da gerçekleştirilen alternatif su forumları⁶ sırasıyla, 2006'da Meksika'da, 2009'da İstanbul'da, 2012'de Marsilya'da, 2018 'de Brezilya ve 2022'de Dakar'da toplanmıştır. (The Peoples Water Forum, 2023: <https://thepeopleswaterforum.org/about/>; IISD, 2023: <https://sdg.iisd.org/events/first-peoples-world-water-forum/>)

Diğer bir toplumsal muhalefet Bolivya'da 1999'da ilk su özelleştirmesinin uygulandığı Cochabamba'da su fiyatlarının kısa sürede üç kat artması ve tüm su kaynaklarının mülk edinilmesine tepki olarak doğmuştur. "Cochabamba Su Savaşları" olarak anılan bu hareket, 2000'de tüm Bolivya'ya yayılmıştır. Kısa sürede özel sektörün çekilmesine neden olan hareketin hukuksal kazanımı ise 2009 Bolivya Anayasası'na eklenen su ve hıfzıssıhaya erişimin bir insan hakkı olduğu, imtiyaz veya özelleştirme konusu olamayacağı ifadesi olmuştur⁷ (İlhan ve Yüce, 2012: <https://suhakki.org/2012/12/bolivya-ve-guney-afrikada-su-hakki-mucadeleleri/>; Dünya Gazetesi, 2013; <https://www.dunya.com/dunya/ozellestirme-su-sorununu-buyuttu-haberi-200720>; Dwinell ve Olivera, 2014; Razavi, 2022: 14-15). Ancak Cochabamba'da tartışılan sadece suyun özelleştirilmesi olmamış, devlet kontrolü için bir araç olarak ele alınmaması talebi de gündeme gelmiştir. Su yönetiminin topluluk katılımıyla gerçekleştirildiği, herkesin erişebileceği bir kamu malı olması gerekliliği öne çıkmıştır. (Razavi, 2022: 4)

Bu süreçte gündeme gelen tersine özelleştirme modellerinden biri de yeniden belediyeleştirme olmuştur. Özellikle İtalyan Su Hareketinin yeniden belediyeleştirme hareketlerini tetiklemesi önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur (Özbay, 2018)⁸. Birçok ülkede özelleştirmelerle giderilemeyen sorunlar ve kimi zaman onlara eklenen yeni sorunlara çözüm olarak yeniden belediyeleştirme gündeme gelmiştir. Varlıkların ve tedarik hizmetlerinin özel sektörden alınarak belediye mülklerine dönüştürülmesi ve yeniden belediyelerin kontrolüne verilmesi (Hall vd., 2013: 194) olarak tanımlanan yeniden belediyeleştirme, başarısız özelleştirme deneyimlerinin sadece siyasi ve mali açıdan değil, çevre ve insan hakları perspektifinden de ele alındığı (Kishimoto vd., 2020: 20) bir model olarak değerlendirilmiştir. Yeniden belediyeleştirmenin küresel bir eğilim olarak ortaya çıkması, özelleştirmeyi su hizmeti sunumunda küresel olarak baskın uygulama haline getirmeyi hedefleyen neoliberal yaklaşımın gelişimini olumsuz etkilemiştir (Lobina, 2017: 150). Yerel kamusal hizmetlerin özel sektör eliyle sağlanmasının daha etkin ve verimli olacağı tezi pratikte çökmüş, çeşitli kentler, özelleştirilen hizmetlerin kalitesindeki düşümlere ve hizmet sağlayıcılarla yaşanan sorunlara çözümü bu hizmetleri ve altyapıyı yeniden belediyeleştirmekte bulmuştur (Serin, 2021). Atlanta, Dar es Salaam, Jakarta, La Paz, Paris, gibi kentler başta olmak üzere 2000 yılından itibaren su özelleştirmelerinden yaygın biçimde vazgeçilmeye başlanmış, su hizmetlerinin önemli kısmı yeniden belediyeleştirilmiştir (Lobina, 2017: 153).

Yerel yönetimleri yeniden belediyeleştirmeye götüren süreç özelleştirmelerin olumsuz sonuçlarıdır. En çok dile getirilen olumsuzluklar, yoksullar açısından tarifelerdeki artışların yarattığı sıkıntılar, su kalitesinin kötüleşmesi, tekelleşme ve şeffaflığın olmaması (Koumpli ve Kanakoudis, 2022: 3), hizmetlerin gereksinim duyduğu ve taahhüt edilen altyapı yatırımlarının yetersizliğidir. Bu olumsuz sonuçlar nedeniyle su özelleştirmelerine olan güven azalmıştır. Yeniden belediyeleştirme tercihini kullanan her kentte bu olumsuzluklardan bazıları gerekçe olarak sunulmuştur. Bu olumsuzlukların yeniden belediyeleştirmeye gerekçe olduğu kentlere örnek olarak;

⁶ Alternatif su forumu, Dünya Su Konseyi'nin, her üç yılda bir, düzenlediği Dünya Su Forumu'na alternatif bir yaklaşım olarak planlanmıştır. Eş zamanlı olarak toplanan Alternatif Su Forumunun varlık nedeni Dünya Su Forumu'nun yaklaşımının çoğulcu, demokratik ve suyla ilgili müştereklere yönelik bir üslup taşınamaması olarak belirtilmiştir (The Peoples Water Forum, 2023)

⁷ Anayasal değişikliğe karşın Bolivya'da insanlar devlete geri dönmek istemediklerini ve müştereklerine devlet tarafından el konulmasını istemediklerini söylüyorlar. Devlete ait olan bir şeyin kamusal olup olmadığının sorgulanması gerektiği, halkın kendi yaşam koşullarını belirlemek istediği belirtilmektedir (Dwinell ve Olivera, 2014: i51).

⁸ Turin ve Venedik gibi şehirlerde belediyelerin, su ve hıfzıssıhha hizmetlerini özel şirketlerin elinden geri alması, İtalyan Su Hareketleri Forumu'nun 2009 yılında yaptığı, suyun bir müşterek olduğu yaklaşımıyla, su hizmetlerinin özel şirketlere devredilmesine karşı kampanyaların sonucu olmuştur (Özbay, 2018).

özel şirketlerin kötü operasyonel performansı (Dar es Salaam, Accra, Maputo), işletme maliyetleri ve fiyat artışları (Almatı, Cochabamba, Maputo), su tarifelerindeki aşırı artış (Berlin, Kuala Lumpur), özel operatörlerin izlenmesindeki zorluklar (Atlanta), mali şeffaflık eksikliği (Grenoble, Paris, Berlin), işgücü kesintileri ve kötü hizmet kalitesi (Atlanta, Indianapolis), altyapı yatırımlarının yetersizliği (Berlin, Buenos Aires) verilebilir (Lobina vd., 2015: 3-5; Lobina, 2017: 153). Arjantin’de küresel ekonomik dalgalanmalar sonucu 2001 krizinde su şirketleri batmış (Özbay, 2017: 14), Paris su hizmetleri, yaklaşık 25 yıl özel sektöre yönetildikten sonra 2010 yılında yeniden belediyeleştirilmiştir. Uruguay 1990’larda deneyimlenen kısa süreli özelleştirme sonrasında bir referandum ile suya erişim hakkını 2004’te Anayasa güvencesi altına almış, su sektöründe daha fazla özelleştirmeyi yasaklamıştır (Koumpli ve Kanakoudis, 2022: 4; TNI, 2023: <https://publicfutures.org>).

Tablo 1. Yeniden belediyeleştirilen su hizmetlerinin ülkelere göre dağılımı (2000-2023)

Ülke	Yeniden Belediyeleştirme	Belediyeleştirme	Yeniden Devletleştirme	Topluluk tarafından işletilme
Fransa	114	-	-	
ABD	75	-	-	
İspanya	40	-	-	
Almanya	20	-	-	
Avustralya	8	-	-	
Arjantin	8	-	1	
Kanada	8	-	-	
Portekiz	4	-	-	
İtalya	4	-	-	
Macaristan	4	-	-	
Diğer ülkeler ⁹	45	14	9	21
Toplam	330	14	10	22

Kaynakça: TNI (2023: <https://publicfutures.org>) verilerden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yeniden belediyeleştirme, genel olarak özelleştirmelerin sürdürülebilir olmayışına bir tepki olarak dile getirilmiş ve bu eğilime sahip yerel yönetim sayısı her geçen gün artmıştır. Transnational Institute (TNI, 2023: <https://publicfutures.org>) kayıtlarına göre toplam 79 ülkede, 120 çeşit hizmet sunumunda, 1701 tersine özelleştirme uygulaması kayıt altına alınmıştır. Bunlardan 1050’si su, atık, ulaşım, enerji, altyapı, sosyal hizmetler, gıda, eğitim vb. alanlarda gerçekleştirilen yeniden belediyeleştirme uygulamalarıdır. 49 ülkeden 375 tersine özelleştirme uygulaması ise su hizmetleri sunumu alanında olup, bunların 330’u yeniden belediyeleştirme, 14’ü belediyeleştirme, 10’u yeniden devletleştirme, 22 tanesi ise toplum tarafından sunulan hizmet ya da kamu-toplum yönetimi biçiminde sınıflandırılmıştır.

Ülke düzeyinde yapılan değerlendirmelerde gelir düzeyi yüksek ülkelerde suyun yeniden belediyeleştirilmesi eğiliminin düşük ve orta gelir düzeyine sahip ülkelerden daha yüksek olduğu, bu ülkelerde vaka sayısının belirgin bir hızla arttığı belirtilmektedir. Örneğin su hizmetlerinde, kayıtlara geçen 330 yeniden belediyeleştirme vakasının 114’ü Fransa’da, 75’i ABD’de, 40’ı İspanya’da gerçekleştirilmiştir (TNI, 2023: <https://publicfutures.org>). Su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi en güçlü Fransa’da görülmüştür. Fransa’nın suyun özelleştirilmesinde en uzun ve kapsamlı deneyime sahip olan ülke olması onu yeniden belediyeleştirmelerde de en güçlü ülke olarak öne çıkarmıştır (Petitjean, 2020).

⁹ Bu kentler belirli ülkelerde yoğunlaşmamış olup her birinde kayıtlara geçen 1-3 yeniden belediyeleştirme uygulaması bulunmaktadır. Türkiye’de bu ülkeler arasında olup kayıtlara geçmiş iki uygulamayla veri havuzunda yer almaktadır. Bu uygulamalardan birisi Antalya BŞB, diğeri İzmit Yuvacık Barajı uygulamasıdır.

Tablo 2. Su hizmetlerinde yeniden belediyeleştirme yöntemleri

Ülke	Sözleşme süresinin sona ermesi	Sözleşme feshi	Şirketin çekilmesi veya hisselerini satması	Kamulaştırma	Diğer	Toplam
Fransa	99	8	-	-	7	114
ABD	2	1	1	-	71	75
İspanya	23	13	1	2	1	40
Almanya	5	5	7	2	1	20
Avustralya	-	2	1	-	5	8
Arjantin	-	7	2	-	-	9
Kanada	4	3	1	-	-	8
Portekiz	-	2	-	-	2	4
İtalya	1	1	-	-	2	4
Macaristan	1	3	-	-	-	4
Diğer ülkeler	15	14	10	2	3	44
Toplam	150	59	23	6	92	330

Kaynakça: TNI (2023, <https://publicfutures.org>) verilerden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yeniden belediyeleştirme süreçlerinde sözleşmelerin sona erme biçimleri farklılık göstermektedir. Bu nedenler ülkeden ülkeye farklılık gösteren mevzuattan kaynaklanabilmekle birlikte, bir sınıflandırma yapıldığında en çok öne çıkan gerekçelerin; sözleşme süresinin sona ermesi, sözleşmenin süresinden önce sonlandırılması, şirketlerin geri çekilmesi ya da hisselerini satması, kamulaştırma olduğu görülmektedir. Dünyadaki yeniden belediyeleştirme vakalarının büyük çoğunluğunda özelleştirilmeye son vermek için sözleşme süresinin bitişi tarihi beklenmektedir. Memnuniyetsizlik olsa dahi sürenin bitimini beklemedeki temel gerekçe erken fesihte tazminat ödemeye ilişkin maddelerin zorlayıcı hükümleri olmaktadır. Dünya çapında kayıtlara geçen 330 yeniden belediyeleştirme vakasından 150'si sözleşmenin süresinin bitmesi ve yenilenmemesi kararının alınması biçiminde gerçekleşirken, 59 vakada sözleşmenin geçerlilik süresinin bitmesi beklenmemiştir (TNI, 2023: <https://publicfutures.org>). Sözleşme süresinin bitiminin beklenmediği durumlarda ilgili yerel yönetimlerin memnuniyetsizliklerinin oldukça yüksek olduğu, tazminat ödemek durumunda kalacak olmalarına rağmen sözleşmeyi sona erdirdikleri ve yeniden belediyeleştirmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Paris'te uygulanan yeniden belediyeleştirme, sözleşme süresinin sona ermesiyle gerçekleşen çoğunluğa bir örnektir. 25 yıl süren özelleştirmenin 2010 yılında sona ermesiyle gerçekleşen bu yeniden belediyeleştirme en çok bilinen örneklerden biridir. Kentte hizmeti sunan şirketin şeffaf olmaması, taahhüt ettiği altyapı yatırımlarını yerine getirmemesi gibi sorunların tespiti nedeniyle, esasen yeniden belediyeleştirme fikri uzun süre gündemde olduğu halde, yüklü tazminat ödenmemesi için sözleşme süresinin sona ermesi beklenmiştir (Lobina vd. 2015: 3). Sonrasındaki ilk yılda su fiyatlarında yüzde sekiz düşüş ve 35 milyon Euro tasarruf edildiği, borçluluk miktarında önemli oranda bir azalış gerçekleştirildiği (Pehlivan ve Susam, 2022: 153) için başarılı bir yeniden belediyeleştirme uygulaması olarak tanımlanmaktadır.

Bir diğer örnek olan Grenoble'da yeniden belediyeleştirme uygulaması bir sözleşme feshi örneği olup 2001'de gerçekleşmiştir. 1989 yılında yapılan özelleştirmeden sonra kısa sürede su hizmetlerinin geçmişe oranla aşırı fiyatlandırılması, şeffaf olunmaması ve yolsuzluklar uygulamaya yönelik temel eleştiriler olmuştur. 2001'de yeniden belediyeleştirilerek bir belediye işletmesi eliyle hizmet sunumu tercih edilmiş; sekiz belediye meclisi üyesi ve belediye meclisi tarafından atanan dört sivil toplum temsilcisi olmak üzere 12 üyeli bir yönetim kurulu oluşturulmuştur. Kısa sürede su fiyatlandırmasının yüzde on bir oranında düşürüldüğü kentte, takip eden dört yıl içinde tarifeler nispeten sabit kalırken, altyapı yenilemesinde üç kat artış olmuştur (PSURI, 2020:45: <https://publicservices.international/resources/publications/taking-our-public-services-back-in-house--a-remunicipalisation-guide-for-workers-and-trade-unions?id=11108&lang=en>; Lobina, 2018: 9). Grenoble örneğinde sözleşme feshi nedeniyle ödenen bir tazminat olmadığı (TNI, 2023: <https://publicfutures.org>) ifade edilse de Indianapolis'te Veolia ile olan 20 yıllık sözleşmenin 10 yıl erken sonlandırılması için 29 milyon dolar

ödendiği bilinmektedir (Çelikkilek, 2018: 1025). Benzer bir durumla karşılaşan Berlin’de ise, eyaletin su hizmetini yeniden belediyeleştirmek için 2028’e kadar sürmesi gereken sözleşmenin erken sonlandırılması nedeniyle ilgili şirkete 1,2 milyar Euro’nun üzerinde ödeme yapılması gerekmiştir (PSURI, 2020: 48: <https://publicservices.international/resources/publications/taking-our-public-services-back-in-house---a-remunicipalisation-guide-for-workers-and-trade-unions?id=11108&lang=en>).

Jakarta’da içme suyu hizmetleri 1997’de imzalanan bir KÖİ sözleşmesiyle 1998 yılından itibaren iki uluslararası şirkete 25 yıllığına devredilmiştir. Kısa sürede, sızıntı ve eski borular ile ilgili sorunlarda bir ilerlemenin sağlanmadığı, şeffaf olmamak, yolsuzluğa ve kayırmacılığa yol açan gizli anlaşmalar olduğu gerekçeleriyle konu tartışılmaya başlanmış (Setiadi ve Pratiwiningrum, 2019), sunulan hizmetlerde başarısız olduğu gerekçesiyle sözleşmenin iptali için 2012’de dava açılmıştır. Yerel yönetim yeniden belediyeleştirme kararı alma niyetinde olmakla birlikte, açılan davanın yıllarca sürmesi nedeniyle iptal kararının uygulanmadığı ve sözleşmenin sona ereceği tarihin beklendiği belirtilmiştir (PSURI, 2020: 51-54: <https://publicservices.international/resources/publications/taking-our-public-services-back-in-house---a-remunicipalisation-guide-for-workers-and-trade-unions?id=11108&lang=en>).

Bir diğer örnek yeniden belediyeciliğin bütün yerel kamu hizmetlerinin sunumunda tartışıldığı İngiltere’dir. İngiltere’de neoliberal politikaların temel ilkeleri arasında tanımlanan katılımcılığın dikkate alınmadığı; yerel kamusal hizmetlerin sunulma usulüne ilişkin toplumsal talebin ne yönde olduğunun bilinmediği, öğrenmeye yönelik çabaların ise çoğunlukla dikkate alınmadığı görülmektedir. Özelleştirilme uygulamalarının incelendiği araştırmalarda kamuoyu yoklaması eşliğinde yapılan değerlendirmelere çokça rastlanmamaktadır. Bu nedenle İngiltere’de üç farklı dönemde yapılan kamuoyu yoklamaları gerek özelleştirmelerin yoğun yaşandığı bir ülke olması, gerekse kamuoyu yoklamalarının sık yapılmaması nedeniyle, devamlılığı olan bir kamuoyu araştırması olması bağlamında önem taşımaktadır. Bu araştırmalardan ilki 2006’da 17 yıllık bir özelleştirme uygulamasından sonra yapılmış, halkın %56’sı su hizmetlerinin kamu mülkiyetine geçmesi, sektörün yeniden kamulaştırılması ve özel şirketlerin yerini devlete ait bir su kurulunun alması gerektiğini belirtmiştir. 2012’de yapılan benzer bir ankette bu yaklaşımı temsil eden oran %71’e, 2017’de ise %83’e çıkmıştır (Lobina, 2018: 11). Bu üç anketin İngiltere’de yapılmış olması, diğer ülkelerde bu tür araştırmaların yapıp yapılmadığının bilinmemesi nedeniyle bu kapsamda genelleme yapmak olanaklı olmamakla birlikte¹⁰, su hizmetlerinin kamu mülkiyetinde olmasını destekleyen görüşlerin belirttiği farklı ülkelerde de suyun ticarileşmesi karşıtı küresel su adaleti hareketlerinin¹¹ artması suyun özelleştirilmesi karşıtı olan görüşün yaygınlaştığını göstermektedir.

Suyun yeniden belediyeleştirilmesi her ülkede benzer süreçlerden geçmemiş, yerel yönetim, kolektif yönetim modelleri, su hizmetleri reformu, mülkiyet değişimi gibi farklı yöntemlerin (Lobina, 2017: 151-152) uygulandığı görülmüştür. Bu durumda yeniden belediyeleştirme süreci ideal ve demokratik bir süreç olarak tanımlanmakla birlikte, suyun yönetiminde yeniden belediyeleştirme sonrasında da neoliberal uygulamalara özgü katılımcı mekanizmaların kullanılmaya devam edilmesi nedeniyle kamucu değil özel sektörcü düzenlemelerin ağır bastığı görülmektedir. Dolayısıyla suyun yönetiminde yeniden belediyeleştirmeye birlikte suyun ticarileştirilmesinden radikal bir kopuş olmamıştır (Baykal, 2018: 131). Diğer yandan özelleştirmelerin gerekçeleri arasında sayılan hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi ilkeler, özelleştirmelerden sonra da sağlanamamış; başarısız özelleştirme deneyimlerinde işletmeler bu ilkelere uymamakla eleştirilmiştir. Geline nokta yeniden belediyeleştirmenin gerekliliği belirtilen vakaların önemli kısmında bu ilkeler yine hedefler arasında yer almıştır. Öte yandan yeniden belediyeleştirme konusu gündemde iken özelleştirmelerin devam ettiği de görülmektedir. 1990’lı yılların en önemli özelleştirmelerinin başarısızlıklarına rağmen, uluslararası finans kuruluşları, su özelleştirmelerini güvenli suya erişim sağlamak için bir çözüm olarak teşvik etmeyi sürdürmektedir (Kishimoto vd. 2015: 113).

3.ÇEŞME-ALAÇATI BELEDİYELERİNİN SU HİZMETLERİ SUNUMUNDAKİ DEĞİŞİM

Türkiye’de 1970’li yılların başına kadar merkezi yönetimin uzantısı olarak değerlendirilen yerel yönetimler için, 1970-1980 arası yerelin merkez karşısında özerklik arayışında olduğu (Şengül, 2001: 99) toplumcu belediyecilik

¹⁰ Toplumsal tabandan gelen taleplerin yanısıra, seçim dönemlerinde meydana gelen politika değişiklikleri de yeniden belediyeleştirme uygulamalarına yönelik bir başka neden olmaktadır. Örneğin Uruguay’da iki, Venezuela’da iki su hizmetinin yeniden kamu eliyle görülmeye başlanması ulusal politika değişikliğinin yansımalarıdır (Lobina ve Hall, 2010: 46-47)

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Peoples Water Project, <https://peopleswaterproject.org/>; Global Water Forum, <https://www.globalwaterforum.org/>; Water Justice Hub, <https://www.waterjusticehub.org/>

olarak adlandırılan sosyal demokrat belediyeçilik anlayışının hakim olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır (Bayramoğlu, 2015: 149). Kentsel düzeyde yaşanan eşitsizliklere işaret edilen bu dönemde kent yoksullarına yönelik kent yöneticileri, daha önce merkezi yönetimin alanı olarak tanımlanan toplu konut, sağlık, eğitim, temel tüketim maddelerinin üretimi gibi bir dizi kamu hizmetini yerel ölçekte sunmaya yönelmiştir (Şengül, 2001: 105-107). 1980 sonrası ise yerel yönetim pratiklerinin kentsel işletmecilik ve girişimcilik tarafından belirlendiği bir dönem olarak tanımlanmıştır (Şengül, 2001: 99). Yerelleşmenin yerel düzeyde özelleştirme uygulamaları ve sermaye birikimine katkı için araç olarak kullanıldığı bu dönemde (Ayman Güler, 1998: 185) kamu hizmeti anlayışından hızla vazgeçilmeye başlanmıştır.

1980'li yıllara değin yerel yönetimler su finansmanını da büyük ölçüde merkezi yönetim eliyle sağlanan destekle gerçekleştirilirken, neoliberal politikalarla birlikte özel sektör katılımının giderek artmaya başladığı görülmüştür (Çınar, 2008: 47). BŞB'ler ve diğer büyük ölçekli belediyeler dış kredilerle, çok uluslu şirketlere su hizmetlerini gördürürken, küçük ölçekli belediyelerin bir kısmı içme suyu ve kanalizasyon hizmetlerini kurdukları birlikler eliyle görmeye başlamıştır. DB bu birliklere dış krediyi su hizmetlerinin özelleştirilmesi koşuluyla vermiştir (Topçu, 2006). Birlik kurarak yerel su hizmetlerini görme planı yapan yerel yönetimlerden ikisi Çeşme ve Alaçatı belediyeleri olmuştur.

3.1.Çeşme ve Alaçatı Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesi

1990'lı yıllarda belediye statüsünde olan Çeşme ve Alaçatı, İzmir'in batısında Çeşme Yarımadasında kurulu, tarihi, doğal güzellikleri ve deniziyle bilinen turizm merkezi iki yerleşim yeridir. Sürekli ikamet eden nüfus 1997'de Çeşmede 21.110, Alaçatı'da 7.409 olup, turizm sezonunda bu nüfusa yaklaşık 80.000 geçici nüfus eklenmektedir. Çok sayıda yazlık, pansiyon, otel bulunan Yarımada'da ciddi bir turizm potansiyeli var olup nüfus her geçen yıl artmaktadır (ÇALBİR, 2000: 3). Bu dönemde uygulamada olan 1580 sayılı Belediye Yasasının 15. maddesine göre "su getirmek, suyu temiz ve sıhhi tutmak" belediyeler tarafından yürütülmesi gereken görevler arasında sayılmakla birlikte, birçok belediye örneğinde olduğu gibi birbirine fiziksel olarak çok yakın olan bu iki belediyenin belirtilen tarihte içme suyu, kanalizasyon ve arıtma konularında bütçe ve teknik personel açısından önemli derecede yetersizlikleri bulunmaktadır (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

1990'lı yıllara gelindiğinde Çeşme ve Alaçatı belediyeleri içme suyu ve kanalizasyonu yıllık yatırım programlarına almıştır. Ancak, İller Bankası'nın kaynakları sınırlandırması nedeniyle yatırımlar durmuş (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023), belediyeler yatırımları kendi kaynakları ile yapmaya çalışmış, yeterli öz kaynak yaratamamalarından dolayı su hizmetleri ile ilgili sorunları dönemin ruhuna uygun olarak DB kredisi ile çözme yolunu seçmişlerdir (Emek Araştırma Dergisi, 1999b: 68-69). Bu çözüm yolunu belirlerken tercih edilen Çeşme Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi, Edremit'ten Alanya'ya 25 yerleşim yerinde amacı turizmi desteklemek için altyapı değerlendirme ve planlama olan, kapsamlı bir projenin parçasıdır (WB, 2005a: 3). Akdeniz ve Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) projesi olarak adlandırılan Proje 1989 yılında Turizm Bakanlığı inisiyatifi ve DB kredisiyle başlatılmıştır. Projeye, güneybatı sahilindeki alanlarda çevre kirliliğini engellemek ve bu bölgedeki yerleşimlere altyapı sağlamak amacıyla ilgili yatırımların yapılması gündeme gelmiştir. Projede yer alan on yüksek öncelikli yerleşim yerinden birisi de Çeşme-Alaçatı Havzası'dır (Özkan, 2007: 68).

Bu yüksek öncelikli olma durumu su hizmetlerine ilişkin yetersizliklere dayanmakta olup; dile getirilen sorunlar; nüfusun üçte ikisinin (Çeşme'de %70, Alaçatı'da %50 civarı) belediyenin içme suyu sistemine dahil olduğu, geri kalanın özel kuyulardan su temin ettiği, kayıp-kaçak oranının %68 civarında olduğu, nüfusun sadece %4'ünün kanalizasyon sistemine bağlı olduğu, kalanının özel fosseptikler ve özel pis su arıtma tesislerinden yararlandığı biçiminde sıralanmıştır (ÇALBİR, 2000: 2-5).

Her bir belediyede bu hizmetlerin sağlanması için yeterli finansmanın sağlanması ve özellikle teknik kadro eksikliğinin (B.Inceoğlu, kişisel iletişim, 03 Ekim 2023) giderilmesinde bir yöntem olarak düşünülen ÇALBİR, 1580 sayılı Belediye Yasasının 133. maddesine dayanarak bir tüzükle kurulmuştur. 08.09.1997 tarihinde 97/9933 sayılı Bakanlar Kurulu kararı (Resmi Gazete, 1997) ile kurulan iki çevre koruma, altyapı tesisleri yapma ve işletme birliğinden birisidir. ÇALBİR Tüzüğüne (1997) göre Birlik, içme suyu temin ve dağıtım, atık su toplama, arıtma ve boşaltma, katı atık toplama ve boşaltma sistemlerini içeren altyapı sistemlerinin işletilmesi ve yönetilmesinden sorumludur. Birliğin kuruluş amacı (md. 5), üye belediyelerin yetkili olduğu alanda bu görevleri yerine getirmek,

gerekirse köylere de atık su ve katı atık hizmetini satabilmek kapsamındaki görevleri yerine getirmek ve bu hizmetlerin yürütülebilmesi için iç ve dış kredi kullanabilmektir. Ayrıca, yatırım ve işletme faaliyetlerini yürütmek için öncelikle 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'na uygun olarak hizmetlerin özel sektöre ihale edilmesi, özel sektöre ihale edilemeyecek olanların üye belediyelerin girişimleriyle çözülmesi, birlikte şirket kurulması hükmü yer almaktadır. Bu düzenleme ile bölgede sunulacak hizmetlerin özel sektöre gördürülmesinin önü açılmıştır.

Birliğin kuruluşu DB önerisiyle operasyonların özel bir işletmeciye devredilmesi koşuluyla gerçekleşirken, bunun gerekçesi "belediyelerin gereksiz siyasi müdahalede bulunma ve yararlanıcıların borcu karşılamaya yetecek tarifeleri ödemelerinin zorluğu gibi riskleri azaltmak" olarak dile getirilmiştir (WB, 2005a: 3).

Çeşme-Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi'nin dış finansmanı için hizmet işletmeciliğinin devri şartıyla 13.1 milyon dolarlık DB kredisi alınmış, anlaşma ÇALBİR ile DB arasında 1998'de imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti garantörlüğündeki Projede kredinin %62'si inşaat işleri, %8'i mal ve ekipman alımı, %30'u hizmet özelleştirmesi için harcanmak üzere anlaşılmıştır (Resmi Gazete, 1998: 11-12). 1998'den 2003'e kadar uygulamaya geçemeyen sözleşme kapsamında ÇALBİR, 2003'te on yıl boyunca altyapı hizmetlerinin özel işletmeci eliyle görülmesi için Fransız Şirketi Generale des Eaux (isim değişikliği sonrasındaki adıyla Veolia) ve Türk şirketi TEKSER İnşaat ortaklığındaki bir konsorsiyumla performans dayalı sözleşme imzalamış ve aynı yıl hizmeti sunmak üzere Alaçatı-Çeşme Su İşletmeleri San. Tic. A.Ş. (ALÇESU) kurulmuştur (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023; Ünker, 2010: 24-25; Çınar, 2006: 242).

Projenin bütçesi başlangıçta yaklaşık 97 milyon ABD doları olarak planlanmışken, sonrasında DB tarafından finansal riskleri azaltmak gerekçesiyle 24 milyon ABD dolarına düşürülmüştür (WB, 2005a: 3). Bu finansmanın 13.1 milyon doları DB, 5.5 milyon doları Turizm Bakanlığı, 5.4 milyon doları da ÇALBİR tarafından üstlenileceği kararlaştırılmıştır (WB, 1998: v).

Antalya örnek alınarak başlanan projenin oradaki deneyimlerden yararlanılarak belirlendiği (WB, 2005a) ifade edilen amaçları; Çeşme-Alaçatı bölgesindeki su temini ve kanalizasyon hizmetlerinin yönetimi için yeni kurumsal düzenlemeler geliştirmek; hizmetlerin verimliliği arttırmak için hizmetlerin özel bir şirket tarafından sunulması ve söz konusu bölgede su kalitesini, kanalizasyon hizmetini ve çevre koşullarını iyileştirmek biçiminde üç başlıkta ele alınmıştır (Resmi Gazete, 1998: 43). ÇALBİR ve ALÇESU arasında 2003'te imzalanan sözleşmeye göre işin iki tarafı vardır. Bunlardan ana yatırım ve şebeke tesisi ÇALBİR'in görevi olarak belirlenirken, sayaç okuma, arıtma tesisi, kuyular ve depoların işletmesi ve tamirat kısmı ise ALÇESU'nun görevidir (B.İnceoğlu, kişisel iletişim, 03 Ekim 2023). ALÇESU'nun geliri, işletmenin sağladığı hizmetler karşılığında su ve atık su tahsilatı üzerinden m³ başına hesaplanmıştır (B.İrmak, kişisel iletişim, 03 Kasım 2023). Bu bedel tahsilatın yaklaşık yüzde onu kadar olup, turizm yoğunluğu nedeniyle her ay değişmiştir. ÇALBİR ve ALÇESU'nun birlikte çalıştığı on yıl boyunca ÇALBİR'in dört çalışanı varken, ALÇESU'da kışın 55-56, yazın 70 kişi çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle hizmetin sürdüğü süreçte Çeşme ve Alaçatı'nın tüm mahallelerine ve acil durumda üç köyüne ortalama 60 kişiyle hizmet götürüldüğü belirtilmiştir (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

ÇALBİR'in aktif olduğu ve ALÇESU'nun hizmet sözleşmesiyle görev yaptığı on yıllık süreçte proje hedefleri arasında yer alan ve sözleşme süresinin sona erdiğinde tamamlanmış olan hizmetler şöyle sıralanmıştır;

- Ildır bölgesinde deniz suyunun yeraltı suyuna karışmasını engellemek için 700 metre su bariyeri, Turizm Bakanlığı finansmanı ile gerçekleştirilmiştir (Topçu, 2006: 398).

- Çeşme ve Alaçatı'dan gelen atık suları denize boşaltmak üzere ön arıtmalı kanalizasyon tesisi kurulmuştur (Topçu, 2006: 395).

- Kanalizasyon altyapısı %70 oranında tamamlanmıştır (Çeşme merkez, Alaçatı Hurmalı Bölgesi, Reisdere, Çiftlik) (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

- Alaçatı arıtma tesisi kurulmuştur (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

- Kayıp kaçak %40'lara kadar azaltılmıştır (B.İrmak, kişisel iletişim, 03 Kasım 2023).

- 350 km. su ve kanal şebekesi yapılmıştır. (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

- Uzaktan takip sistemi ve Coğrafi Bilgi Sistemi kurulmuştur (B.Irmak, kişisel iletişim, 03 Kasım 2023).

Proje devam ederken 2012’de çıkarılan 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile BŞB sınırlarının il mülki sınırları olarak belirlenmesi (md. 1) ile sınırları genişleyen İzmir BŞB’ye bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış ve bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. 12.11.2012’de kabul edilen 6360 sayılı Yasanın birinci maddesinde bir BŞB olarak İzmir BŞB’nin sınırları il mülki sınırı olmuş, Alaçatı Belediyesi’nin tüzel kişiliği kaldırılarak Çeşme’nin mahallesi olmuştur.

Bu Yasa’nın geçici 1. maddesinin 8. bendinde yer alan; “Bu Kanunla büyükşehir ilçe belediyesi olan belediyelerce yürütülen su, kanalizasyon, katı atık depolama ve bertaraf, ulaşım, her çeşit yolcu ve yük terminalleri, toptancı halleri, mezbaha, mezarlık ve itfaiye hizmetlerine ilişkin olmak üzere personel, her türlü taşınır ve taşınmaz malları ve bu hizmetlerin yerine getirilmesine yönelik yatırım, alacak ve borçları, komisyonca ilgisine göre büyükşehir belediyesi ile ilgili bağlı kuruluş arasında paylaşılır.” ifadesiyle su ve kanalizasyon hizmetleri İZSU’ya devredilmiştir.

Kuruluş amacı iki belediyenin su ve kanalizasyon hizmetlerini sunmak olan ÇALBİR’in ise aynı maddenin 26. bendinde geçen ““Bu Kanunla tüzel kişiliği kaldırılan belediye, il özel idaresi ve köylerden oluşan veya bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren amaçları ortadan kalkacak olan mahalli idare birlikleri, ilk mahalli idareler genel seçiminden önce tüzüklerindeki hükümlere göre tasfiye olunur” hükmüyle Mart 2014’teki yerel seçimlerle birlikte feshedilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda ÇALBİR’in feshi ve on yıllık sözleşme imzaladığı ALÇESU’nun sözleşmenin süresinin 2013’te bitecek olması nedeniyle işlevinin sona ermesi gündeme gelmiştir.

3.2.ALÇESU-ÇALBİR’den İZSU’ya Su Hizmetlerinin Yeniden Belediyeleştirilmesi

6360 sayılı Yasa ile birlikte İZSU, İzmir BŞB sınırları içindeki bütün su hizmetini sunmaktan sorumlu hale gelmiştir. Geçiş dönemi iki taraf açısından da güçlükler barındırmıştır. İZSU’nun yeni ancak kapsamlı görevlerine hazırlık yapması, ÇALBİR’in ise bu geçiş döneminde Çeşme ve Alaçatı’da su sıkıntısı yaşanmadan bu süreci sonuçlandırması gerekmiştir.

Hizmetin İZSU’ya geçişi görevli olunan konularda bir alan genişlemesiyle birlikte olmuştur. Dış ilçelerin su ve kanalizasyon hizmetlerini 31 Mart 2014 yerel seçimlerinden sonra yürütmesi gereken İZSU’nun iş yükünde ve hizmet verilen coğrafi sınır genişliğinde büyük bir artış olması nedeniyle yeniden yapılanmasına (A.Korkmaz, kişisel iletişim, 23 Eylül 2023) gereksinim olmuştur. 2000’li yıllardan sonra kademe kademe hizmet alanı genişleyen İZSU; 2008’e kadar merkezdeki 9 ilçeden sorumluyken, 2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile birlikte 50 km sınır içindeki Urla, Alağa, Menemen gibi ilçeleri de kapsama dahil ederek daha geniş bir coğrafi alana hizmet sunmaya devam etmiş, 6360 sayılı Yasa çıkınca da tüm ilçelerin su ve kanalizasyon hizmetlerinin sağlayıcısı olmuştur. 6360 sayılı Yasa kapsamında iki yıllık geçiş süreciyle birlikte 2014’teki yerel seçimlerden sonra hizmeti İZSU vermeye başlamıştır. Bu coğrafi genişlemeye kadar bütün düzeni merkezde kurulu olan İZSU’nun sorumluluk alanındaki ilçelerin mesafe olarak yakın olduğu için gidip gelmenin zor olmadığı ifade edilirken, mesafenin 100 km’lere çıkmasıyla düzen değişikliğine gereksinim duyulduğu belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle işleri yerinden yürütmek gerekmiş, bu da yeniden planlama, yeni yatırımlar ve personel istihdamı gerektirmiştir (A.Korkmaz, kişisel iletişim, 23 Eylül 2023).

İZSU’ya devir seçim sonrasında olacağından o tarihe kadar hizmetin aksamaması için ÇALBİR, Haziran 2013’te biten ALÇESU sözleşmesini Mart 2014’e kadar uzatmıştır (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023; B.İnceoğlu, kişisel iletişim, 03 Ekim 2023). İZSU’nun ilin mülki idare sınırı içindeki tüm yerleşim yerlerine ulaşması zorunluluğu nedeniyle devir teslim sonrası başlatılan yeniden yapılanma ve uyum süreci uzun sürmüştür. Bu durum hizmetin İZSU’ya geçişinden sonra eleştirilere konu olan Çeşme-Alaçatı’daki su hizmetine ilişkin aksamaların da nedeni olarak görülmektedir.

Çiçek (kişisel iletişim, 12 Ekim 2023), ALÇESU tarafından sunulan hizmetten iki tarafın da memnun olduğunu belirtmektedir. Yasa çıkmasaydı yeniden ihaleye çıkarak kurulan sistemi devam ettirmeyi düşündüklerini¹², DB’nin ÇALBİR’i başarılı projeler arasında saydığını da belirtmektedir. Diğer yandan İZSU’ya devir sonrası

¹² ALÇESU yöneticilerinin devam etme isteğini İZSU yöneticilerine bildirdikleri, ancak kabul görmediği, İZSU’nun hizmeti kendi olanaklarıyla yapmayı tercih ettiği belirtilmiştir (B. Irmak, kişisel iletişim, 03 Kasım 2023).

değerlendirildiğinde hizmetin sunum usulünün değişmediği, sadece denetçinin değiştiği, yeni denetçinin özel sektöre gördürülen işin yetersiz kalması durumunda müdahale edecek yeterliliğe sahip olmasının önemli bir farklılık olarak belirtilen bir diğer konu olduğu görülmektedir (B. İnceoğlu, kişisel iletişim, 03 Ekim 2023).

Proje kapsamında geçen on yıllık hizmeti süresince su hizmetlerine ilişkin yapılan yatırımların yanı sıra hedefler arasında yer aldığı halde tamamlanmayan işler olduğu da görülmüş, 1998'de sözleşme imzalanmasına rağmen şirketin 2003 yılında işe başlaması nedeniyle yaşanan gecikme kanalizasyon yatırım programının bir kısmının gerçekleştirilememesinin nedeni olarak belirtilmiştir (WB, 2005a). Proje maliyetinin, kuyu suyu kullanımının devam etmesi, satılan su miktarında beklenen artışın olmaması, yüksek işletme maliyetleri, proje hazırlık aşamasındaki kayıp miktarının öngörüldüğü oranda azaltılamaması nedeniyle beklenenden yüksek çıkması (Topçu, 2006:404-405) hizmet sürerken başlıca yakınılan konular olmuştur. 2005'te hazırlanan Rapor'da ALÇESU'nun kayıp kaçağı azaltmak gibi bazı taahhütlerini tam olarak yerine getirmediği (WB, 2005b) için¹³ ÇALBİR ile sıkıntı yaşadığı dönemler olduğu belirtilse de (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023) sözleşmenin devam etmesi konusunda kararlılık sürdürülmüştür (Topçu, 2006: 405).

Bu sorunlarla birlikte üzerinde durulan bir diğer sorun da su fiyatlarının artması olmuştur. DB ile kredi anlaşmasının yapılmasından sonraki süreçte su fiyatlarının artmaya başladığı görülmüştür. En çok yakınılan konu olan su fiyatlarındaki yükseklik daha anlaşmanın başlarında 2001'de gündeme gelmeye başlamış, konu basına da yansımıştır. Türkiye'de en pahalı suyun Çeşmeliler tarafından içildiği, İzmir'in bile yaklaşık üç katı olarak fiyatlandırıldığı biçimde gündeme gelen bir haberde dönemin belediye başkanı, DB'nin 1997'de suyu 2,4 dolar olarak fiyatlandırmak istediğini, ancak ödeme güçlükleri nedeniyle bir dolara sabitlendiğini belirtmiş, suyun ton maliyetinin belediyeye kayıp kaçak dahil 37.5 cente mal olduğunu, DB'nin yatırım için su dağıtımının yabancı kaynaklı bir şirkete verilmesini ve su fiyatının yükseltilmesini istediğini vurgulamıştır (NTVMSNBC, 2001: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/80248.asp>). Su fiyatlarının yüksekliği sözleşme imzalandıktan sonra da devam etmiş, bu duruma 2005 yılı DB Raporunda da (WB, 2005a) yer verilmiştir.

DB'nin Uygulama Sonuç Raporunda yer alan kapsamlı değerlendirmede, işletme gelirlerinin büyük kısmını işletmeci ücretlerinin beklenenden fazla olması nedeniyle 2004 yılı gelirlerinin %60,5'inin işletme maliyetlerine harcandığı ifade edilmiştir. Hatta bu durum m³ başına 1.43 dolar biçiminde uygulanan yüksek tarifelerin nedeni olarak gösterilmiştir. Bu yüksek tarifeye karşın 1997'de %85 olan tahsilat yüzdesinin %94'e yükselmesi önemli bir başarı olarak nitelenmiştir. Bu kapsamda Çeşme-Alaçatı belediye meclislerinin borçların zamanında ödenmesi ve dolara endekslenen tarife ücretlerinin onaylanması konusundaki tutumları da destekleyici bulunmuştur (WB, 2005a). Benzer biçimde Çiçek'te önce masrafları hesaplayıp tarifeyi ona göre belirlediklerini şöyle ifade etmiştir:

“...Örneğin önce yatırımlarımızı çıkarıyorduk. İşletmeye ödeyeceğimiz parayı hesaplıyorduk. Yaklaşık ne kadar su satacağımızı hesaplıyorduk ki, yüzde 95 doğru oluyordu bu hesaplama. Sonra bunu ödeyecek şekilde satacağımız suyu fiyatlıyorduk. Sonra Meclis'de bunu tartışıp tarifeyi oluşturuyorduk. O yıl yatırım yapmayacaksak doğal olarak su fiyatı 1/3'e düşecektir” (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

Bununla birlikte Çiçek (kişisel iletişim, 12 Ekim 2023) en pahalı suyu içen kent olmadıklarını, Çeşme'nin başlangıçta ilk on arasında sayılabileceğini, ama sözleşmenin sonuna doğru gelindiğinde örneğin 2010-2011 de İZSU'nun su fiyatlandırmada Çeşme'yi yakaladığını, Çeşme'de suyun pahalı olduğu söyleminin doğru olmadığını ifade etmiştir. Oysa Korkmaz, güncel İZSU su fiyatlaması üzerinden yaptığı bir hesaplamada İZSU'nun su birim fiyatının halen 1.43 doların oldukça altında olduğunu söylemiştir (A.Korkmaz, kişisel iletişim, 23 Eylül 2023).

Sözleşme süresinin sonuna gelindiğinde başlangıçta 24 milyon dolar olarak öngörülen proje maliyetinin 16 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmüştür (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023). Bunun 8.3 milyon dolarını DB, 6 milyon dolarını Türk Hükümeti ve 1.9 milyon dolarını ÇALBİR karşılamıştır (Topçu, 2006: 397). Proje için DB'nin taahhüt ettiği 13,1 milyon doların 8,4 milyon doları harcanmış, Ekim 2003'te 2.7 milyon, Ekim 2004'te

13 DB Operasyonel Değerlendirme Departmanı tarafından 2005'te hazırlanan Raporda 1997'de yüzde 68 olan kayıp kaçak oranının yüzde 50'nin altına düşürülmesi planlanmış olmakla birlikte henüz yüzde ellilere kadar geriletilebildiği belirtilmekte ve bu hedefe başarısız sonuçlanan hedefler arasında yer verilmektedir (WB, 2005b). Ancak bunun erken bir değerlendirme olduğu için kayıtlara böyle geçtiğini belirten İrmak (B.İrmak ile kişisel iletişim, 03 Kasım 2023), Çeşme'nin zor bir bölge olduğunu, başlangıçta yavaş ilerlese de sonrasında kayıp kaçak oranının %40'lara kadar düşürüldüğünü belirtmiştir.

1.75 milyon dolar olmak üzere kalan yaklaşık 4.5 milyon dolarlık kısmı iptal edilmiştir. Proje planlanan yatırımların gecikerek tamamlanmasından¹⁴ sonra bir yıllık gecikmeyle kapanmıştır (WB, 2005b). Bu iptallerin ÇALBİR'in isteğiyle olduğu, gerekçe olarak ise paranın ayrılmış olduğu harcama kalemlerinin yüksek olduğu (örneğin kontrol hizmeti için 2,5 milyon dolar konmuş, bu tutar iptal edilmiştir) ve bu tutarın ÇALBİR tarafından kullanılamayacağı belirtilmiştir (A.Çiçek, kişisel iletişim, 12 Ekim 2023).

2014'te su yatırımlarının önemli ölçüde tamamlandığı ve kanalizasyonda bazı eksikliklerle İZSU'ya devir yaptıklarını belirten Çiçek (kişisel iletişim, 12 Ekim 2023) bu süreçten sonra İZSU'nun eksik kalan kanalizasyon hizmetlerini yapması gerekirken, İller Bankası döneminden kalan eski borularla birlikte, kendilerinin yaptığı boruları da değiştirdiğini, kaynakların boşa kullanıldığını söylemiştir. Diğer yandan Korkmaz (kişisel iletişim, 23 Eylül 2023) İZSU olarak devraldıklarında ilçelerde şebekelerin kullanılmayacak kadar kötü olduğunu, ALÇESU'nun son yıllarda özellikle bakım onarım işlerini yeterince önemsemediğini, çok sayıda arıza ile karşılaştıkları için şebekenin tamamını yenilediklerini, öncelikle su şebekelerini tamamlayıp sonrasında kanalizasyon konusuna el attıklarını belirtmiştir (Gündem Çeşme, 2018: [http:// www.gundemcesme.com/ haber/IZSU-Cesme-nin-altyapisinin-degistirilmesi-zorunluluktan-108978](http://www.gundemcesme.com/haber/IZSU-Cesme-nin-altyapisinin-degistirilmesi-zorunluluktan-108978)). Konuya ilişkin Irmak da su şebekesinin değişmesinin gerektiğini, özellikle İller Bankası döneminde yapılan eski asbestli boruların değişmesinin öncelikli olduğunu belirtmiştir (B.Irmak, kişisel iletişim, 03 Kasım 2023). Su şebekesini yenilemenin gerekliliği konusunda farklı yaklaşımlar olsa da iki tarafında kabul ettiği konu yenilemenin gerekliliği olmuştur. Bu yorumlar on yıllık süreçte kanalizasyon gibi su şebekelerinin de inşasına devam edildiğini ancak tamamlanmadığını göstermektedir.

Gündeme gelen diğer bir konu İZSU'nun hizmet sunumunda yeterince hızlı olmaması eleştirisidir. İZSU'nun makine, ekipman, personel, bütçe vb. açısından büyük ve güçlü bir örgüt olduğu genel kabul görse de çeşitli nedenlerle yeterince tutumlu, etkili, verimli hizmet sunmadığı noktasında eleştirilmektedir. Bu konuda dikkati çeken ise neoliberal politikaların gündeme geldiği dönemdeki kamu kurumlarına yöneltilen eleştirilerin varlığını korumasıdır. Bu araştırmada görüşmeciler özellikle, etkin ve verimli olmamak, hantal yapı, kırtasiyecilik konularını vurgulamıştır. Bununla birlikte belediye yönetiminin gücü elinden bırakmak istememesi ve yerel seçimlerin beş yılda bir yapılması dolayısıyla uzun vadeli plan yapılamıyor olmasının yarattığı olumsuz etkiler de dile getirilmiştir. Bunun dışında bütün görüşmelerde öne çıkan bir diğer sorun da kamu personeli sistemine ilişkin olup, personel fazlalığı ve personelin yeterince etkili kullanılmaması olarak belirtilmiştir. Kamunun özel sektör kadar hızlı eyleme geçememesine (atalet) ve bunun sonucunda kamu personelinin yaptığı işlerin zamana yayılmasına dikkat çekilmiştir. "ALÇESU'nun zamanında ortalama 60 kişiyle yaptığı işi şimdi İZSU 150 kişi ile yapıyor", "ALÇESU günde 5 patlak onarıırken, İZSU bunu yapamıyor", "Kamuda çalışanları özel sektördeki gibi çalıştırmak mümkün olmuyor" gibi ifadeler bu yaklaşımı kanıtlamak için kullanılan argümanlardır.

Diğer yandan yasal düzenlemeler ve yönetsel işlemlerde yer alan ve bir işin bitmesi için yerine getirilmesi gereken kuralların da işleri yavaşlattığı belirtilmektedir. Ancak dünyanın birçok yerinde yeniden belediyeleştirilen hizmetlerin özelleştirildiği döneme ilişkin getirilen eleştiriler arasında yer alan hesap verebilirlik, katılımçılık, şeffaflık ilkelerinin işlememesi Çeşme-Alaçatı örneğinde dile getirilmemiştir. On yıllık süreçte ALÇESU (B.Irmak, kişisel görüşme, 03 Kasım 2023) bünyesinde müşteri memnuniyet yönetim sistemi kurulduğu ve geri bildirimlerin değerlendirildiği ifade edilmiştir¹⁵.

1998'de imzalanan projenin ilk değerlendirmesi 2005'te DB tarafından yapıp, Raporu (WB, 2005a) paylaşılmış olmakla birlikte, hizmet sözleşmesinin bittiği 2013 yılında mevcut durumu belirtir nitelikte bir denetim ve raporlandırma yapılmadığı görülmektedir. Sürecin kurumsal bir değerlendirme ile bitirilmemesi kamu-özel hizmet sunumu karşılaştırılmasının bireysel görüşlerle biçimlenmesine neden olmaktadır.

4.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1980'li yıllarla birlikte su hizmetinin özelleştirilmesi uluslararası kuruluşlarca teşvik edilmiştir. Özelleştirmenin gerekliliğine yapılan vurgunun temelinde altyapı eksikliklerini gidermek, kentlerdeki nüfus artışı, kentsel alanın genişlemesi gibi nedenlerle daha fazla yatırım yapmak gereksiniminin yattığı ifade edilmiştir. Kamu hizmetlerinin sunumunda devletin yetersiz kalması ve gereksinim duyulan finansmanın sağlanamaması birçok ülkede su

¹⁴ Son olarak tamamlananlar Dalyan, Boyalık ve Ilica kanalizasyon şebekesi yatırımlarıdır (WB, 2005b)

¹⁵ Müşteri memnuniyet anketi ile ilgili herhangi bir rapor edinilemediği için kapsamına ilişkin bir değerlendirme yapılamamıştır.

hizmetlerinin özelleştirilmesinin tercih edilmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak özelleştirilen yerel kamu hizmetlerinin 2000'li yıllarla birlikte etkin ve verimli yürütülüp yürütülmediğine ilişkin değerlendirmelerde genel olarak beklentilerin gerisinde kaldığı ortaya çıkmış, yeni seçenekler aranmaya başlanmıştır.

Bu süreçte yerel toplumsal hareket tabanına dayanarak gelişen alternatif oluşumlar, tepki çeken neoliberal su politikalarına karşı küresel duyarlılığın arttırılmasında önemli rol oynamıştır. Bu noktada karşımıza çıkan uygulamalardan birisi yeniden belediyeleştirme olmuştur. Farklı gerekçelerle olsa da birçok kent yönetimi, özel sektörün su hizmetini sunmasından uzaklaşmayı ve hizmetleri yeniden kamu kontrolüne almayı seçmiştir. Bu bağlamda gündeme gelen su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesine yönelmenin temelinde; özelleştirmeden beklenen katkının sağlanamaması, su kaynaklarının israfına engel olacak önlemlerin alınmaması, yapılan yatırımların maddi yükünün suyun fiyatına yansıtılarak yerel halka yüklenilmesi gibi uygulamalar etkili olmuştur. Fransa, ABD, İspanya ve Almanya başta olmak üzere birçok ülkede yeniden belediyeleştirme uygulamaları görülmüştür. Yeniden belediyeleştirmelerde en çok karşılaşılan yöntemler ise memnuniyetsizlik nedeniyle sözleşme feshi ya da süresi bittiğinde tekrar yenilenmemesi biçiminde olmuştur.

Ancak uygulama örneklerinden görüleceği üzere yeniden belediyeleştirme kavramı günümüzde klasik anlamda hizmetlerin kamu eliyle görülmesinden öte bir yaklaşım içermektedir. Bir hizmetin özelleştirilmesinden vazgeçilmesi onun klasik tanımıyla yeniden belediyeleştirildiği anlamına gelmemektedir. Gündeme geldiği ülkelerdeki siyasal sistemlerin farklılığının da etkisiyle yeniden belediyeleştirme her belediyede farklı uygulama pratiğine dayanmaktadır. Bu kapsamda yürütülen incelemelerde; uygulamalardaki çeşitliliğin sınıflandırma yapmayı zorlaştırması, başarısız özelleştirme nedeniyle yapılan yeniden belediyeleştirmelerin uzun vadede karşılaşılabileceği mali kısıtlar, çok aktörlü uygulamalarda yaşanan uzlaşma sorunları, şirket gibi yönetilen belediyelerin ticarileşen kamu hizmeti algısının yaygınlaşması, vb tespitleri öne çıkmıştır. Günümüzde bu nedenler yeniden belediyeleştirmenin tutarlı bir politika hareketi olarak sürdürülmesinin önündeki engeller olarak tartışılmaktadır.¹⁶ Bu tartışmalar birçok yerel yönetimin yeniden belediyeleştirme uygulamalarının incelenmesi sürecinde farklılıkların/benzerliklerin değerlendirilmesinde tekrar tekrar gündeme gelmektedir. Bununla birlikte, yeniden belediyeleştirme uygulamalarında belediyeciliğe yaklaşımın şimdilik neoliberalizmin ruhuna uygun olarak biçimlendiği değerlendirilmeleri göze çarpmaktadır.

Türkiye'de su hizmetleri de dünyadakine benzer bir süreçten geçmiş, 1990'lı yıllarda yaygınlaşarak özelleştirmiş, çok geçmeden hizmet sunumuna ve ücretlendirmeye yönelik eleştirilerle gündemde yer almaya başlamıştır. Ancak bu hizmetlerden yeniden belediyeleştirenlere yönelik gelişmeler çok fazla tartışılmamıştır. Bu süreçte yeniden belediyeleştirildiği bilinen iki örnek olan Antalya ve İzmit su hizmetlerinin yanı sıra gündeme gelen bir başka örnek ÇALBİR deneyimidir.

Çeşme-Alaçatı belediyelerinin 1997'de kurduğu ÇALBİR, birlik eliyle su-kanalizasyon hizmeti sunmanın bir örneğidir. ÇALBİR başlangıçta her belediye için ayrı yatırım yapılmasının küçük ölçekli belediyeler için maliyetinin yüksek olacağı öngörüsüyle iki kamu kurumunun iş birliği yaptığı bir ortaklık olarak değerlendirilebilir. Ancak süreç içerisinde birlik modeliyle kamu yetkilerinin belediyelerden birliklere, birliklerden özel sektöre devrine uzanan bir yol izlendiği görülmüştür. ÇALBİR Birlik olarak bir kredi sözleşmesinin tarafı olmuş ve DB'ye merkezi yönetimin garantörlüğünde borçlanmıştır. Elde edilen finansmanla Birliğin altyapı hizmetlerinin tamamının kendisi tarafından yapılması ve yönetilmesi mümkünken şartname gereği bu hizmetleri özel sektöre ihale etmiştir. ÇALBİR altyapı yatırım hizmetini parçalara bölerek ihalelerle özel sektöre gördürmek usulüyle sunmuş, sayaç okuma ve bakım-onarım hizmetlerini ise DB'nin yönlendirmesiyle uluslararası bir işletmeye on yıllığına devretmiştir. Bütün ülkelerde aynı dönemde benzer biçimde yürütülen projelerde olduğu gibi bu projede de ilk hedef uluslararası ve bölgesel düzeydeki konferans ve forumlarda alınan kararlarla paralellik gösterecek biçimde verimlilik ve kaliteyi arttırmak adına su altyapı hizmetlerinin özelleştirilmesi olmuştur.

Yeniden belediyeleştirme biçimi incelendiğinde; Çeşme-Alaçatı'daki örnekte on yıllık uygulama süresinde özel sektöre yönelik bazı konularda eleştirilerin olduğu, ancak Birlik açısından memnuniyetsizlik nedeniyle sözleşmenin süresinden önce feshi, şirket açısından beklentilerin karşılanmaması nedeniyle çekilme ya da süresi dolan sözleşmenin yenilenmemesi durumlarından herhangi birinin söz konusu olmadığı görülmektedir.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Warner & Hebdon, 2001: 316; Mcdonald, 2018:48; Mcdonald and Swyngedouw, 2019: 325; Cumbers & Paul, 2021: 3

Yeniden belediyeleştirme nedeni Güney Amerika'daki örneklerle benzer biçimde mevzuatta yapılan değişiklikten kaynaklanmıştır. Taraflar süreç içinde uyumlu çalıştıklarını, yasal koşullar farklı olsaydı süresi dolan sözleşmenin tekrar yenilenmemesi için bir gerekçelerinin bulunmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte hizmeti devralan İZSU sayaç okuma ve bakım-onarım hizmetlerini kendi kaynaklarıyla sunmayı tercih etmiştir.

Yeniden belediyeleştirme sonrası esasen işin yapılış usulünün çok değişmediği, yine özel sektörün öncelendiği görülmektedir. Bütün BŞB'lerde su hizmetinin sunumunda olduğu gibi İZSU da kendi kendine yetebilecek güçte ve büyüklükte bir kurum olmakla birlikte, başta altyapı yatırım hizmetleri olmak üzere sorumluluğundaki işleri parçalayarak ihale usulüyle özel sektöre gördürmeye devam etmektedir. Bu örnekte 1998'den itibaren kararı alınan, 2003'te özelleştirilen, 2014'te sözleşmenin sonlanması ve yasal değişiklikler nedeniyle tekrar belediye kontrolüne geçen sayaç okuma gibi işgücü hizmetleri günümüzde halen İZSU tarafından diğer bir ifadeyle yerel yönetim birimi tarafından görülmeye devam edildiği için bir yeniden belediyeleştirme örneğidir.

Sonuç olarak insanların temiz suya erişim ve sanitasyon konusunda sorunlar yaşadığı, kuraklığın uzak bir ihtimal olmadığı günlerde, piyasa ekonomisinin su hizmetlerini sunumunda başarısızlıklar tespit edilirken çözüm önerileri yine özelleştirme merkezli sunulmaktadır. Yeniden belediyeleştirme uygulamaları ve özelleştirmeler eş zamanlı olarak devam etmektedir. Bütün bu gelişmelerle birlikte gerek suyun fiyatlanması, gerekse uzun süredir endişeyle izlenen temiz suya erişim sorunları gibi nedenlerle suyun denetimsiz bırakılmaması, her bireyin su gereksiniminin temel gereksinim bağlamında ele alınması gibi tespitler eşliğinde su müşterek bir hak olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Kamunun kâr odaklı olmaması ve gereksinimi öncelemesi gibi nedenlerle belediyeler hemşehrilerin beklentilerinin karşılanmasında halen temel yönetim birimi olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ayman Güler, B., (1998). *Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*. Ankara: TODAİE Yayın No: 280
- Ayman Güler, B.(ed), Baran, E.A., Boztaş, N., Karabıyık, T., Kartal, F., Mutlu, G., Örgü A., Sayın D. Ve Tulumtaş, S. (1999). *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE Yayın No. 298.
- Baykal, N. S. (2018). "Suyun Metalaşması, Yerel Yönetimler ve Su Hakkı Mücadelesi", *Emek Araştırma Dergisi*, 9/14, 119-136.
- Baysal, E. (2017). "Türkiye'nin Yüksek Enerjiye Dayalı "Kalkınma" Hamlesi: Ölü Toprak Ölü Su", *Türkiye'de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri*, 1. Baskı, İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 85-100
- Bayramoğlu, S. (2015). *Toplumcu Belediye Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi*, Ankara: Notabene Yayınları
- Becker, S., Beveridge, R. ve Naumann, M. (2015). "Remunicipalization in German Cities: Contesting Neoliberalism and Reimagining Urban Governance?", *Space and Polity*, 19(1), 76–90.
- Bel, G & Fageda, X. (2007). "Why Do Local Governments Privatise Public Service? A Survey of Empirical Studies." *Local Government Studies*, 33(4), 517-534.
- Boas, T.C. ve Gans-Morse, J. (2009). "Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan." *Studies in Comparative International Development*, 44, 137–161. <https://doi.org/10.1007/s12116-009-9040-5>.
- Cangöz, M.C., Emek, U. ve Uyduranoğlu Karaca, N. (2021). *Türkiye'de Kamu-Özel İşbirliği Modeli Uygulaması: Etkin Risk Paylaşımına Yönelik Bir Model Önerisi*, TEPAV Elektronik Yayınları No: 1. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1644348024-5.Turkiye___de_Kamu_Ozel_Isbirligi_Uygulaması_Etkin_Risk_Paylasimına_Yonelik_bir_Model_Onerisi.pdf.
- Carroza C. & Fantini, E. (2016). "The Italian Water Movement and The Politics of The Commons". *Water Alternatives*, 9 (1), 99-119.
- Cumbers, A. ve Paul, F. (2021). "Remunicipalisation, Mutating Neoliberalism and The Conjuncture, Conceptual, Working Paper", *Global Remunicipalisation Project*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/anti.12761>.
- ÇALBİR (1997). Çeşme -Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği Tüzüğü.
- ÇALBİR (2000). Çeşme-Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi Kapsamında Su ve Atıksu Hizmetleri İçin Özel İşletmeci Sözleşmesi İhale Dokümanları.

- Çelikbilek, A. (2018). "Su Hizmetlerinde Yeniden Belediyeleşirmenin Katılımcılığa Etkisi" *Uluslararası Su ve Çevre Konferansı SUÇEV* (22-24 Mart 2018) Bursa, https://www.researchgate.net/publication/326649237_SU_HIZMETLERINDE_YENIDEN_BELEDIYELESTIRMENIN_KATILIMCILIGA_ETKISI.
- Çınar, T. (2006). "Türkiye'de İçmesuyu ve Kanalizasyon Hizmetleri: Yönetim ve Finansman", *Su Yönetimi* (ed. T. Çınar ve H. Özdiñç), Ankara: Memleket Yayınları, 228-252.
- Çınar, T. (2008). "Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği", *Toplum ve Hekim*, 23/1, 41-51.
- Dublin-Rio Principles (1992). "Global Water Partnership", <https://www.gwp.org/contentassets/05190d0c938f47d1b254d6606ec6bb04/dublin-rio-principles.pdf>, (15.08.2023).
- Dünya Gazetesi (2013, 11 Şubat) "Özelleştirme Su Sorununu Büyüttü" <https://www.dunya.com/dunya/ozellestirme-su-sorununu-buyuttu-haberi-200720> (25.10.2023)
- Dwinell, A. ve Olivera M. (2014). "The Water Is Ours Damn It! Water Commoning in Bolivia". *Community Development Journal*, 49 (S1), i44–i52.
- Emek Araştırma Dergisi (1999a). "Dünya'da Su Özelleştirmeleri ve Şirketler", 1999/1, 1-25.
- Emek Araştırma Dergisi (1999b). "Türkiye'de Özelleştirme Girişimleri", 1999/1, 47-73.
- Görer Tamer, N. (2015). "Neoliberal Politikalar, Çevre ve Kent Bağlamında Türkiye'de Su Yönetimi". (Ed. A. Çoban) *Yerel Yönetim ve Kent Ekolojisi Can Hamamcı'ya Armağan*. 1. Baskı. 193-227, Ankara: İmge Kitabevi
- Gözler, K. (2008). *İdare Hukuku Dersleri*, 7. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- Grand J., (1991). "The Theory of Government Failure" *British Journal of Political Science*, 21(4), 423-442.
- Gündem Çeşme (2018, 15 Mart). "İZSU, 'Çeşme'nin Altyapısının Değiştirilmesi Zorunluluktadır'", Erişim tarihi: 10 Temmuz 2023, <http://www.gundemcesme.com/haber/IZSU-Cesme-nin-altyapisinin-degistirilmesizorunluluktadir-108978>.
- Hall, D. (2005). "Introduction". (Ed. B. Balanyá, B. Brennan, O. Hoedeman, S. Kishimoto, ve P.Terhorst), *Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions from Around the World*, 15-28, Amsterdam: TNI & CEO.
- Hall, D., Lobina, E., ve Terhorst, P. (2013). "Re-Municipalisation in The Early Twenty-First Century: Water in France And Energy in Germany", *International Review of Applied Economics*, 27/2, 193-214. <https://doi.org/10.1080/02692171.2012.754844>.
- Harvey, D. (2004), "Yeni Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim" *Praksis*, (Çev. E.M.Dinçer) 11: 23-48
- IISD (Intertational Institute for Sustainable Development) (2003) "First Peoples World Water Forum", <https://sdg.iisd.org/events/first-peoples-world-water-forum/>, (15.11.2023).
- İlhan, A. (2017). "Suya Erişim Hakkından Suyun Akma Hakkına" *Türkiye'de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri*, 1. Baskı, İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 29-44.
- İlhan, A. ve Yüce, N. (2012, 10 Aralık) "Bolivya ve Güney Afrika'da Su Hakkı Mücadeleleri" <https://suhakki.org/2012/12/bolivya-ve-guney-afrikada-su-hakki-mucadeleleri/>, (05.03.2023).
- Karasu, K. (2009). "Yeni 'Kamusal' Örgütler: Kamu Yararı Şirketleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64/03, 117-147 . DOI: 10.1501/SBFder_0000002115.
- Kartal, F. (2000). "Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması Çerçevesinde Belediye Hizmetlerinin Özelleştirilmesi: Ankara'dan Örnekler", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 9/1, 58-80.
- KB (Kalkınma Bakanlığı) (2012). *Dünyada ve Türkiye'de Kamu-Özel İşbirliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler*, Ankara: Yatırım Programlama İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Kishimoto, S., Petitjean, O ve Lobina, E. (2015) "Reclaiming public water through remunicipalisation", (Ed. S. Kishimoto, E.Lobina ve O.Petitjean) *Our Public Water Future The Global Experience With Remunicipalisation*, 112-129, <https://www.tni.org/files/download/ourpublicwaterfuture-1.pdf> 15.02.2022)
- Kishimoto, S., Steinfort, L. ve Petitjean O. (2020). "(Re)municipalisation 11 Country Profiles", *The Future Is Public Towards Democratic Ownership of Public Services*, <https://www.tni.org/en/publication/the-future-is-public-0>. (15.02.2022)

- Koumpli, A. ve Kanakoudis, V. (2022). "Privatization and Remunicipalization of Water Supply: A Global Research" *Environmental Sciences Proceedings*, 21/ 1, 68_ <https://doi.org/10.3390/envirosciproc 2022021068>.
- Langford, M. (2005). "The United Nations Concept of Water as a Human Right: A New Paradigm for Old Problems?", *Water Resources Development*, 21/ 2, 273-282.
- Lobina, E. (2017). "Water Remunicipalisation: Between Pendulum Swings And Paradigm Advocacy", (Ed. S. Bell, A. Allen, P. Hofmann ve T.H. Teh) *Urban Water Trajectories. Future City*, 6, Springer International Publishing, London, UK, 149-161.
- Lobina, E. (2018). Commentary on the European Commission's "Study on Water Services in Selected Member States". *Technical Report*. EPSU. https://www.researchgate.net/publication/323420785_Commentary_on_the_European_Commission%27s_Study_on_Water_Services_in_Selected_Member_States?enrichId=rgreq-d75afdb6e73e594a8db600dbd6c1ae53-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMyMzQyMDc4N_TtB_Uzo1OTg2MjA2NzE4MzYxNjBAMTUxOTczMzY5ODI1MQ%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf.
- Lobina, E. ve Hall, D. (2010). "Water privatisation and restructuring in Latin America, 2007", The University of Greenwich, UK, <https://gala.gre.ac.uk/id/eprint/2940/1/2007-09-W-Latam.pdf>, (25.10.2023).
- Lobina, E. , Kishimoto, S. Ve Petitjean O, (2015). *Geri Dönüş Yok: Küresel Bir Eğilim Olarak Suyun Yeniden Belediyelerin Yönetimine Geçmesi*, https://www.suhakki.org/wp-content/uploads/2015/02/Geri_DonusYok-SuyunYenidenBelediyelestirilmesi.pdf, (05.03.2023).
- McDonald, D.A. (2018). "Remunicipalisation: The Future of Water Services?". *Geoforum*, 91: 47-56.
- McDonald D. & Swyngedouw, E. (2019). "The New Water Wars: Struggles For Remunicipalisation". *Water Alternatives*, 12(2), 322-333.
- NTVMSNBC (2001, 2 Mayıs). "En Pahalı Suyu Çeşmeliler İçiyor". <http://arsiv.ntv.com.tr/news/80248.asp>. (10.07.2023)
- OHCHR (The Office of the High Commissioner for Human Rights) (2023). "OHCHR and The Rights to Water and Sanitation", <https://www.ohchr.org/en/water-and-sanitation>, (15.10.2023).
- Osborne, P. S. (2000). "Introduction: Understanding Public-Private Partnerships in International Perspective, Globally Convergent or Nationally Divergent Phenomena," (Ed. P.S. Osborne), *Public-Private Partnerships: Theory and Practice in International Perspective* (London: Routledge): 1-8.
- ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı) (2023) 2022 Faaliyet Raporu <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2023/02/2022-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf> (22.12.2023)
- Özbay, Ö. (2017). "Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri." *Türkiye ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri içinde* (Ed. A.İlhan, E. Erdoğan, N. Yüce, Ö. Özbay) İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 13-27.
- Özel, M ve Eren, V. (2012) "Merkezi Yönetim ve Piyasa Kıskaçındaki Yerel Yönetimler; Karşılaştırmalı Bir İnceleme" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 1379-1401
- Özkan, U.R. (2007). *Public-Private Partnership As A Policy Instrument: The Case Of ÇALBİR*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTÜ.
- Pehlivan, M. ve Susam N. (2022). "Su Hizmetlerinde Yaşanan Dönüşüm: Suyun Özelleştirilmesi ve Ülke Uygulamaları İl Kazanılan Deneyimler", *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 129-160. DOI: 10.26650/JECS2021-943895.
- Petitjean, O. (2020). "Leaving Water Privatisation Behind. Paris, Grenoble and the advent of the water remunicipalisation movement in France", *European Network of Corporate Observatories*, <https://corpwatchers.eu/en/investigations/cities-versus-multinationals/leaving-water-privatisation-behind-paris-grenoble-and-the-advent-of-the-water>.
- PSURI (Public Services International) (2020). "Taking Our Public Services Back In-house", <https://publicservices.international/resources/publications/taking-our-public-services-back-in-house---a-remunicipalisation-guide-for-workers-and-trade-unions?id=11108&lang=en>, (10.07.2023).
- Razavi, N.S. (2022), *Water Governance in Bolivia Cochabamba Since The Water War*, NY: Routledge.
- Resmi Gazete, (1997, 30 Eylül). Sayı: 23126. Karar Sayısı: 97/9933 Bakanlar Kurulu Kararı.

- Resmi Gazete, (1998, 26 Ağustos). Sayı: 234456. Karar Sayısı: 98/11480 Milletlerarası Andlaşma.
- Serin, B. (2021, 27 Mart). "Dünyada Dolaşan Bir Hayalet" *Gazete Duvar*, Erişim tarihi: 05 Mart 2023), <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunyada-dolasan-bir-hayalet-kamulastirma-haber-1517333>.
- Setiadi W. ve Pratiwiningrum, A. (2019). "A Remunicipalization Idea on Water Management in DKI Jakarta Province", *Jurnal Dinamika Hukum*, 19/3, 630-648. DOI:10.20884/1.jdh.2019.19.3.2657.
- Şengül, T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, İstanbul: WALD Demokrasi Kitaplığı
- "The Peoples Water Forum" (2023) <https://thepeopleswaterforum.org/about/> (15. 11.2023)
- TNI (Transnational Institute (2023). Public Futures Global Database on the de-privatisation and creation of public services. <https://publicfutures.org>, (05.10.2023).
- Topçu, F. H. (2006). "Yerel Yönetim Birliği Eliyle Su Özelleştirilmesi: ÇALBİR Örneği", 379-405, (Ed. T. Çınar ve H. Özding) *Su Yönetimi Küresel Politika ve Uygulama Eleştiri 1*. Baskı Ankara: YAYED Memleket Yayınları.
- Tuncaelli, Ö. E. (2008) "Bir İnsanlık Suçu: Suyun Metalaştırılması" <https://politeknik.org.tr/suyun-metlastirilmasi/> (10.11.2023)
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği) (2008). *Küresel Su Krizine Çözüm Arayışları: Şebeke Suyu Hizmetlerine Özel Sektör Katılımı Dünya Örnekleri Işığında Türkiye İçin Öneriler*, İstanbul: TUSİAD Yayın No: T/2008-09/470.
- UN (United Nations), (2002). General Comment No.15:The Right to Water UN Committee on Economic,Social and Cultural Rights,<https://www.refworld.org/pdfid/4538838d11.pdf>, (18.09.2023).
- Ünker, P. (2010). "Türkiye'de Suyun Özelleştirilme Süreci" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi.
- Warner, M.E. & Hebdon, R. (2001). "Local Government Restructuring: Privatization and Its Alternatives". *Journal of Policy Analysis and Management*, 20 (2), 315-336.
- WB (World Bank), (1998) Document of The World Bank Staff Appraisal Report Republic of Turkey Çeşme- Alaçatı Water Supply and Sewerage Project. Report No. 17268 TU. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/462521553484149834/pdf/Turkey-Cesme-Alacati-Water-Supply-and-Sewerage-Project.pdf> (14.09.2023)
- WB, (2005a, 22 June). Implementation Completion Report On A Loan 4315-Tu In The Amount Of Us\$13.1 Million To The Çeşme-Alaçatı Union (Çalbir), Turkey For The Çeşme-Alaçatı Water Supply & Sewerage Project.
- WB (2005b, 26 Eylül). OED ICR Review Report Number: ICRR12262. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/892371474504237314/text/000020051-20140613070154.txt> (14.09.2023)
- Weber, G., Cabras, I. Ve Frahm, L. (2019). "De-privatisation and Remunicipalisation of Urban Services Through The Pendulum Swing: Evidence from Germany", *Journal of Cleaner Production*, 236, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.07.030>.
- 1580 sayılı Belediye Kanunu.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu.
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu.
- 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).